

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

другого (магістерського) рівня вищої освіти

**на тему: Особливості управління власним капіталом фермерського
господарства**

Виконав:

Чигрин Дарія Володимирівна
здобувач освіти спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок»
ОП «Фінанси, банківська справа та
страхування»

Керівник:

Шалигіна Ірина Валеріївна
доцент кафедри фінансів, банківської справи та
страхування

Рецензент:

Рекуненко Ігор Іванович
д.е.н, професор, завідувач кафедри управління
імені Олега Балацького
СумДУ

Суми – 2024

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет

Економіки і менеджменту

Кафедра

фінансів, банківської справи та страхування

Освітній ступінь

Магістр

Спеціальність

072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

Затверджую:

Завідувач кафедри

Михайло ГЕЄНКО

« 10 » _____ жовтня _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Чигрин Дарії Володимирівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема роботи: Особливості управління власним капіталом фермерського господарства

2. База практичного дослідження:

СФГ «Урожай» с.Андріяшівка Роменського району Сумської області

керівник роботи **Шалигіна Ірина Валеріївна, к.е.н., доцент**

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом по університету від _____

3. Строк подання студентом закінченого проекту (роботи) _____

4. Вихідні дані до проекту (роботи):

первинні та зведені документи, статутні та установчі документи

фінансова звітність СФГ «Урожай» за 2021-2023р.р., законодавчо – нормативні акти,

монографії, фахові наукові статті з питань управління власним капіталом фермерського

господарства та його особливості, доповіді на науково-практичних конференціях за темою дослідження

5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

надати теоретико-практичні аспекти управління власним капіталом фермерського господарства та його особливості;

провести підбір та аналіз наукових літературних джерел з тематики дослідження;

навести організаційно – економічну характеристику СФГ «Урожай» Роменського району;

провести діагностику фінансового стану та формування власного капіталу господарства;

визначити і обґрунтувати формування нової системи управління власним капіталом СФГ «Урожай»;

провести розрахунок економічного ефекту від запропонованих напрямків;

сформулювати висновки

6. Дата видачі завдання

«10» жовтня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів підготовки кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення та затвердження теми дослідження, складання плану – графіку виконання роботи	вересень 2023 р.	виконано
2.	Підбір та аналіз літературних джерел, підготовка першого теоретичного розділу	жовтень - грудень 2023р.	виконано
3.	Збір аналітичної інформації, обробка результатів дослідження та підготовка другого розділу роботи	травень-липень 2024 р.	виконано
4.	Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи	вересень - жовтень 2024 р.	виконано
5.	Підготовка висновків, пропозицій та узгодження з керівником	жовтень-листопад 2024 р.	виконано
6.	Підготовка кінцевого варіанту кваліфікаційної роботи	листопад 2024 р.	виконано
7.	Підготовка доповіді, презентації до кваліфікаційної роботи та її попередній захист	до 26 листопада 2024	виконано
8.	Опрацювання зауважень керівника, перевірка на автентичність	до 26 листопада 2024 р.	виконано
9.	Рецензування кваліфікаційної роботи	до 02 грудня 2024 р.	виконано
10.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі, деканат	02 грудня 2024	виконано
11.	Захист кваліфікаційної роботи	11 грудня 2024 р.	

Здобувач освіти _____

Дарія ЧИГРИН

Керівник роботи _____

Ірина ШАЛИГІНА

Перевірку на автентичність

проведено _____

Надія БАРАНИК

Кваліфікаційна робота

допущена до захисту _____

Світлана ЛУКАШ

АНОТАЦІЯ

Чигрин Д.В. Особливості управління власним капіталом фермерського господарства

Кваліфікаційна робота ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», СНАУ, Суми. 2024 р. Рукопис.

В кваліфікаційній роботі розглянуті теоретико-практичні аспекти особливості управління власним капіталом фермерського господарства. Дослідження дозволяють зробити висновки про те, що з 2022 року фермерські господарства стикнулися з особливими викликами та проблемами, що вплинули як на загальну діяльність одних так і на виживання деяких інших. Загальною методологією управління власним капіталом, зокрема й для фермерських господарств, передбачено формування відповідної системи управління, за рахунок якої можливим є в найближчу перспективу довести свої виробничо-господарські витрати та ризик до об'єктивного мінімуму. Загальна діагностика основних показників діяльності та фінансового стану СФГ «Урожай» Роменського району Сумської області свідчить про те, що в 2022 році основні показники його діяльності показали значний спад у виробництві всіх видів його продукції. Все це стало результатом негативного впливу зовнішніх чинників: повномасштабна війна та всі інші негативні економічні наслідки від неї. А вже 2023 рік відзначився відновленням діяльності та зростанням виробництва по більшості продукції, особливо у тваринництві. Найбільш стабільним та прибутковим був довоєнний 2021 рік. Основним джерелом зростання власного капіталу СФГ «Урожай» є збільшення нерозподіленого прибутку, що вказує на його достатню прибутковість та рентабельність. В систему управління прибутковістю СФГ «Урожай» входять зазначені управлінські рішення, які починаються з підготовки необхідної інформації і проходять до самого прийняття необхідних управлінських рішень в цьому напрямку. Отже, запропоновано сформувати систему управління власним капіталом господарства, в рамках якої провести необхідні заходи щодо: відновлення обсягів виробництва та реалізації продукції 2021 році, придбати декілька дронів-оприскувачів для рослинництва, провести інші стабілізаційні заходи та використати резерви збільшення прибутку в перспективі. Саме максимізація прибутку до 2026 року є тим основним завданням в процесі формування власного капіталу СФГ в сучасних умовах війни. Тому розробка та впровадження продуманої управлінської системи управління, спрямованої на збільшення обсягу прибутку та його ефективне використання, має проводитися в фермерському господарстві на систематичній та комплексній основі.

Ключові слова: фермерське господарство, власний капітал, складений капітал, прибуток, система управління капіталом

SUMMARY

Chygryn D.V. Peculiarities of managing the equity capital of a farming enterprise

Qualification work of the EPP «Finance, banking and insurance», specialty 072 «Finance, banking, insurance and stock market», SNAU, Sumy. 2024. Manuscript.

The qualification work considered the theoretical and practical aspects of the peculiarities of the management of the farm's own capital. The research concludes that since 2022, farming enterprises have faced significant challenges and problems affecting both the general operations of some and the survival of others. The general methodology for managing equity capital, including in farming enterprises, involves creating an appropriate management system. This system aims to minimize production and operational costs and risks to an objective minimum in the near future. A comprehensive assessment of the key performance indicators and financial state of the "Urozhai" farming enterprise in the Romensky district of Sumy region shows a substantial decline in the production of all types of products in 2022. These negative results were caused by external factors, including the full-scale war and its associated economic consequences. However, 2023 marked a recovery, with production growth in most categories, particularly in livestock farming. The pre-war year of 2021 was the most stable and profitable. The primary source of equity growth for "Urozhai" is the increase in retained earnings, reflecting its profitability and efficiency. Consequently, farming faces significant declines in income and profits as a result of both external (war and market conditions) and internal (inefficient cost management) factors. What is needed are proposals to focus on cost optimization and search for new sales markets (regional and European). The general policy of the formation, distribution and use of the profit of SFG "Urozhai" is defined in the main aspects of its overall development strategy. According to this strategy, they reinvest all the profits received by the farm into retained earnings for accumulation. Therefore, it is proposed to establish a capital management system for the enterprise. This system should include measures to restore the scale of production and sales seen in 2021, the acquisition of several crop-spraying drones, implementation of other stabilization measures, and utilization of potential profit reserves. Maximizing profit by 2026 is identified as the main goal in the process of forming equity capital under the current wartime conditions. Thus, the development and implementation of a well-considered management strategy aimed at increasing profit volumes and their efficient utilization should be systematically and comprehensively conducted within the farming enterprise.

Key words: farming, equity, accumulated capital, profit, capital management system

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ.....	10
РОЗДІЛ 2 ДІАГНОСТИКА ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ СФГ «УРОЖАЙ» РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	20
2.1 Організаційно-економічна характеристика СФГ «Урожай» Роменського району Сумської області	20
2.2 Діагностика фінансових результатів та фінансового стану фермерського господарства.....	28
2.3 Діагностика формування та управління капіталом СФГ «Урожай».....	37
РОЗДІЛ 3 ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ СФГ «УРОЖАЙ».....	44
3.1 Формування системи управління власним капіталом СФГ «Урожай».....	44
3.2 Економічний ефект від запровадження системи управління власним капіталом через максимізацію та використання прибутку в СФГ «Урожай».....	52
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	68
Додаток А. ф.1 Баланс СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.	
Додаток Б. ф.2 Звіт про фінансові результати СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Фермерські господарства в умовах війни стикаються з численними викликами, які впливають на їхню діяльність і виживання. Воєнні дії створюють загрози для безпеки фермерів та їхнього доступу до землі через територіальні конфлікти та порушення прав людини. Особливо небезпечним є порушення прав власності на окупованих територіях, що ставить під ризик економічну стабільність фермерських підприємств. Економічні труднощі, спричинені війною, обмежують доступ до критично важливих ресурсів, таких як паливо, добрива та насіння, необхідних для ведення аграрного виробництва. На прифронтових територіях фермери часто змушені залишати свої землі через небезпеку бойових дій, що призводить до масової міграції та дестабілізації сільських громад.

Власний капітал підприємства відіграє ключову роль у фінансовому забезпеченні його діяльності. Саме організаційно-правова форма та вид аграрного формування, зокрема фермерського господарства, визначає особливості щодо формування, використання та управління його власним капіталом. Особливо зараз, коли у фермерських господарств виникає значна кількість системних ризиків, то забезпечення ефективного управління власного капіталу є значним, тому що це визначає його фінансову стійкість, платоспроможність, прибутковість, рентабельність та повноту задоволення всіх фінансово-виробничих потреб.

Дослідженням у сфері управління функціонуванням капіталу підприємств приділяли увагу вчені-економісти, серед яких Л. Вдовенко, С. Домбровська, А. Кадацька, Е. Коваль, Г. Коше В. Кучменко, Н. Лубкей, Д. Пономарьов, О. Терещенко, Р. Чемчикаленко та ін.

Теоретичними та методологічними дослідженнями щодо сутності власного капіталу та його управління займалися такі вітчизняні та закордонні науковці як: Крейніна М.Н., Ковальова В.В., Антони Р.Н., Модільяні Ф., Міллера М. та ін.

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка науково-практичних пропозицій щодо запровадження системи управління власним капіталом СФГ «Урожай» с. Андріяшівка Сумської області в умовах невизначеності економічних процесів. Для досягнення поставленої мети у роботі визначений ряд взаємопов'язаних завдань, серед яких основними є:

- визначити та надати особливості управління власним капіталом фермерського господарства в умовах невизначеності економічних процесів: теоретико-практичні аспекти;
- дослідити стан фермерських господарств, особливості формування їх власного капіталу та визначити перспективи розвитку фермерства в Сумському регіоні;
- надати організаційно-економічну характеристику СФГ «Урожай» с. Андріяшівка Роменського району Сумської області;
- провести діагностику фінансових результатів та фінансового стану фермерського господарства;
- провести діагностику формування та використання капіталу СФГ «Урожай»;
- обґрунтувати необхідність запровадження системи управління власним капіталом в СФГ «Урожай» та визначити основні напрямки її ефективності на перспективу;
- провести розрахунок економічного ефекту від запровадження системи управління власним капіталом через максимізацію та використання прибутку в СФГ «Урожай»;
- надати висновки.

Об'єктом дослідження є процес формування системи управління власним капіталом в СФГ «Урожай» Роменського району за 2021-2023 р.р.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади формування ефективного механізму управління власним капіталом СФГ «Урожай» Роменського району в умовах невизначеності економічних процесів.

Елементами наукової новизни одержаних результатів роботи є комплексне дослідження теорії і практики, а також особливості в формуванні власного капіталу фермерського господарства задля запровадження в СФГ «Урожай» Роменського району системи управління ним.

Практичне значення полягає в розробці науково-методичних пропозицій та практичних рекомендацій щодо ефективного механізму управління власним капіталом СФГ «Урожай» Роменського району, який сприятиме прийняттю цілеспрямованих управлінських рішень керівництвом задля максимізації прибутку та подальшого розвитку господарства.

При написанні кваліфікаційної роботи використовувались такі **методи дослідження**: діалектичний метод наукового пізнання, системний підхід та методи аналізу: ретроспективний аналіз, структурний аналіз, порівняльний аналіз, коефіцієнтний аналіз, програмний аналіз.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Положення кваліфікаційної роботи доповідалися автором на двох наукових конференціях: Всеукраїнській науковій конференції студентів і аспірантів, присвяченій Міжнародному дню студента – (13-17 листопада 2023 р.). Суми. 2023. с.293; XI Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: у 2-х частинах». Частина 1. Київ, Інтерсервіс, 2024. С. 350-353.

Публікації. За матеріалами кваліфікаційної роботи опубліковано 2 тези наукових конференцій.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 33 найменування. Основний текст викладений на 67 сторінках комп'ютерного тексту, робота містить 19 таблиць, 5 рисунків, 2 додатки.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Україна є світовим лідером експортування зернових, олійних культур та інших культур на міжнародних ринках. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства з 2022 року біля 30% загального потенціалу аграрної галузі було знищено, а майже 20% сільськогосподарських земель є окупованими через війну в Україні. Загальні збитки країни в 2024 році вже оцінюються майже на 80 млрд. доларів, з них майже 10 млрд. доларів це прямі збитки аграрного сектора. Втрати аграрного сектору України в 2024 році (%) представлені на рисунку 1.1.

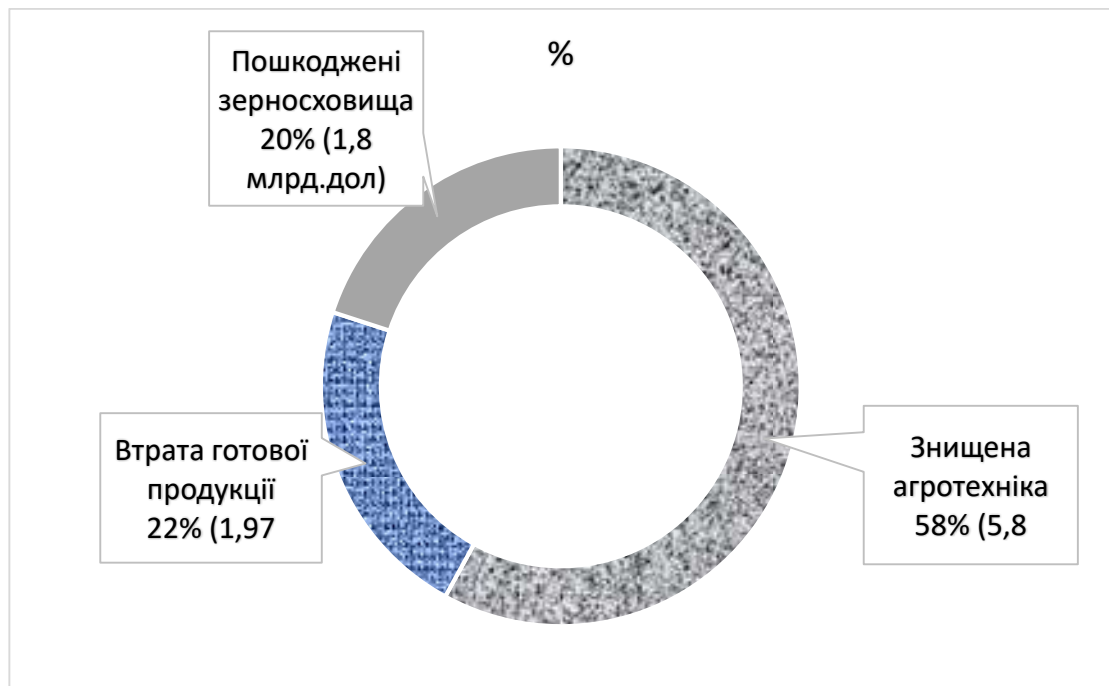

Рисунок 1.1 – Втрати аграрного сектору України в 2024 році, %

Джерело: [20]

Отже, саме через відновлення стабільності українського аграрного сектору буде стабільність і на всіх продовольчих світових ринках.

В 2024 році більшою частиною аграріїв (близько 56%) було заплановано розширення власних виробничих площ, а для цього потрібні додаткові інвестиційні ресурси. Тому 53% фермерів планували скористатися інвестиційними кредитами саме для придбання земельних ресурсів. За даними ЄДР з початку поточного року було створено майже 18000 нових компаній та виробництв, серед яких 2,9% - фермерські господарства [20].

Агровиробництво і зокрема фермерство є тими сферами діяльності, які швидко не переносяться в більш безпечне місце. Це саме через те, що цей вид діяльності безпосереднє пов'язаний із виробництвом такої продукції, яка в більшості вирощується на земельних ресурсах. З 2022 року фермерські господарства стикнулися з особливими викликами та проблемами, що вплинули як на загальну діяльність одних так і на виживання деяких інших. Однак сільське господарство залишилося в 2023 році зоною напруженості в Україні. Впродовж значного періоду в Україні співіснували два різні способи аграрного виробництва: великий індустріальний агробізнес і сімейні фермерські господарства. Великий аграрний бізнес має контроль над майже 54% всіх орних земель, що забезпечує до 55% валового внутрішнього сільськогосподарського виробництва України. Цей бізнес в своїй більшості пов'язаний із виробництвом та експортом зернових та олійних культур. Інша ж частка у виробництві 46% сільськогосподарської продукції забезпечується різноманітними малими і середніми сімейними фермерськими господарствами, а також особистими селянськими господарствами. Вони мають в обробці 46% орної землі на якій вирощують таку продукцію як: картопля, овочі, фрукти, зерно та виробляють молочну та м'ясну продукцію, яка в більшості йде на особисте споживання та частина на продаж на внутрішньому ринку [2,13].

Особливо гостро це питання стоїть перед фермерськими господарствами Сумщини, тому що тут військові дії з боку агресора постійно призводять до того, що фермери, і не тільки по лінії фронту, змушені покидати власні землі. Це відбувається тому, що є значна небезпека для їх життя через обстріли,

мінування, бомбардування та інші негативні наслідки війни. Майже щодня тут інфраструктурні об'єкти (як критичної так і цивільної інфраструктури), основні засоби, техніка фермерів пошкоджується або взагалі знищується. В свою чергу все це негативно впливає на їх фінансовий стан та несуть великі збитки; зменшується кількість працівників і навіть самих господарів (евакуація, мобілізація та навіть смертельні випадки під час роботи на землі), що притаманне для більшості фермерських господарств прикордоння. На Сумщині станом на липень 2024 року зареєстровано більш ніж 1000 фермерських господарств, які постійно працюючи відіграють важливу роль як у забезпеченні загальної продовольчої безпеки держави так і у збереженні українських сіл на Сумщині. Наразі тяжкі часи настали і для цієї категорії товаровиробників. Отже, фермерські господарства зараз знаходяться в дуже складних умовах невизначеності та ризику, однак все одне намагаються виробляти власну продукцію в таких жорстких реаліях сучасного життя регіону [22,25].

В ст.1 Закону України «Про Фермерське господарство» визначено те, що Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону. Також фермерське господарство може бути зареєстрованим у державних органах влади та управління в двох формах: юридична особа чи фізична особа - підприємець.

На рисунку 1.2 зображені типи фермерських господарств, які можуть створюватися в Україні.

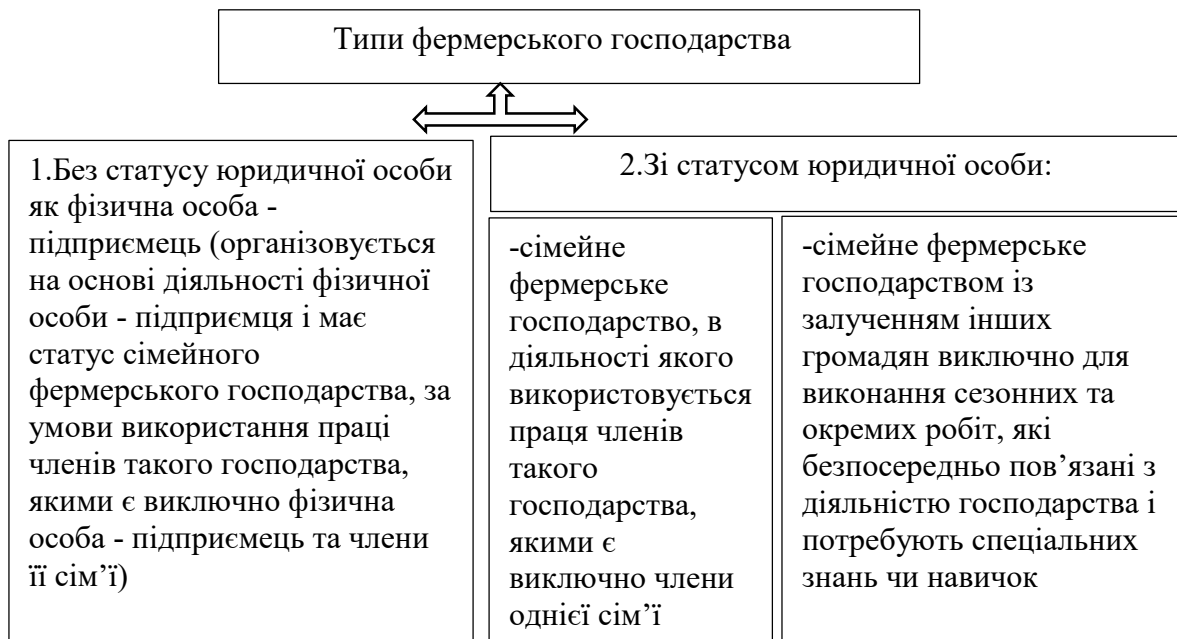

Рисунок 1.2 - Типи фермерських господарств в Україні

Джерело: Закон України «Про фермерське господарство» [26]

1. Сімейне фермерське господарство першого типу (без статусу юридичної особи), що створюється фізичною особою самотійно чи спільно з членами сім'ї на підставі оформлення договору (декларації) типової форми, в якому вказано, що створюється сімейне фермерське господарство. Цей договір/декларація має бути оформлена письмово та нотаріально посвідчена за місцем розташування майна та земельної (земельних) ділянок створеного фермерського господарства.

2. Кожне створене фермерське господарство другого типу має обов'язково бути зареєстровано в державному органі, на підставі Закону України «Про фермерське господарство», яке є обов'язковим для всіх юридичних осіб та ФОПів. Умовою для цього є обов'язкове набуття громадянином або декількома громадянами України, які виявили бажання організувати фермерське господарство, права власності або користування земельною ділянкою [26].

Особливо важливим для фермерів є формування свого власного капіталу для проведення виробничо-господарської діяльності. Чинним законодавством не передбачено обов'язковість щодо формування саме статутного капіталу фермерського господарства. У зазначеному законі використовується таке поняття як «складений капітал» фермерського господарства. Для того щоб сформувати основні та оборотні активи будь-якого суб'єкту господарювання потрібно мати власний капітал, зокрема зареєстрований капітал (статутний чи пайовий). Тому саме статутний капітал виступає тим необхідним джерелом власних коштів фермерського господарства (юридичної особи) та формується як сума вартості вкладів його засновників. Однак фермерські господарства можуть вести свою господарську діяльність й без формування статутного капіталу (ФОП), маючи тільки складений капітал. Так, для того щоб почати свою виробничу діяльність в аграрній сфері фермерські господарства створюють свій власний майновий комплекс, до якого зазвичай до складу капіталу передають власне майно, нерозподілений прибуток, майнові та інші зобов'язання [28].

Майно фермерського господарства, яке може передаватися до складеного капіталу:

- ✓ будівлі, споруди та облаштування;
- ✓ матеріальні цінності та цінні папери;
- ✓ власна продукція та одержані доходи;
- ✓ інше майно, що набуто на підставах, які не заборонені законом;
- ✓ право користування землею (паї), водою та іншими природними ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням;
- ✓ внесок ділянками землі (як основний засіб), так і їхній продаж
- ✓ інші майнові права (інтелектуальна власність);
- ✓ грошові кошти, що надаються членами фермерського господарства до складеного капіталу.

Саме передане майно буде відображене в активі балансу, а в пасиві – нерозподілений прибуток, а також майнові та інші зобов'язання. Саме це

входить до поняття «Складений капітал» фермерського господарства, а поняття є аналогічним «Статутного капіталу» у інших суб'єктів господарювання. Розглянемо що ж це за поняття і яка є різниця у формуванні статутного капіталу та складеного. Головна відмінність їх полягає у самих джерелах формування. У податковій, бухгалтерській чи господарській звітності та документації фермерських господарств найчастіше використовують саме поняття статутний капітал. Статутний капітал - джерело власних коштів (вклади засновників), які призначені для того щоб сформувати значну частку власних необоротних і оборотних активів будь-якого суб'єкту господарювання, зокрема й фермерського господарства [6,31]. Законодавчо визначено, що фермерське господарство може проводити свою господарську діяльність і без формування статутного капіталу. Однак, перевагами щодо його формування в фермерських господарствах є наступне:

- ✓ їх контрагенти матимуть можливість зрозуміти, який саме грошовий еквівалент майна є у фермерського господарства для того, щоб врахувати всі свої ризики у роботі з ними;
- ✓ учаснику фермерського господарства, який захоче продати свою частку в статуті буде простіше це зробити;
- ✓ відповідно саме через статут фермерського господарства може бути врегульоване питання щодо розподілу, відчуження тощо часток між його учасниками.

Законодавчо не встановлено мінімальну чи максимальну суму статутного (складеного) капіталу фермерського господарства. Однак він може бути збільшеним (без обмежень через доповнення до Статуту або Договору) чи зменшеним (у випадках відчуження майна та припинення) діяльності впродовж господарської діяльності фермерського господарства. У випадку проведення відчуження майна із загального майнового комплексу він зменшується повністю або частково через дію цивільно-правових угод громадян України, які мають на це право. Однією із форм відчуження майна є його подальша передача у спадщину. Інших підстав, ніж для подальшого

ведення товарного с/г виробництва, у разі продажу ФГ законом не дозволено [12].

Поняття складеного капіталу є ширшим і до складу майна фермерського господарства можуть входити будівлі, споруди, матеріальні цінності, цінні папери, продукція, вироблена господарством в результаті господарської діяльності, одержані доходи, інше майно, набуте на підставах, що не заборонені законом, право користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права (в тому числі на інтелектуальну власність), грошові кошти, які передаються членами фермерського господарства до його складеного капіталу [29]. Особливістю в складеному капіталі є необов'язковість щодо встановлення його розміру в статуті фермерського господарства. Тому складений капітал має плаваючий характер, але законодавством не забороняється фіксувати його розмір, однак тільки тоді коли всі члени фермерського господарства погодяться на це.

Загальною методологією управління власним капіталом для всіх суб'єктів господарювання передбачено розгляд і обґрунтування відповідних принципів, дотримуючись яких можливим є в найближчу перспективу довести свої виробничо-господарські витрати та ризик до об'єктивного мінімуму. Все це також можна віднести й до управління власним капіталом фермерського господарства [8,9]. Отже, серед загальних принципів управління власним капіталом ФГ більш ефективним може бути: принцип адаптивності (який виражається в тому, що система управління капіталом не має обмежуватися тільки самим ФГ, а й реагувати на зміни зовнішнього середовища для своєчасного внесення коректив в саму систему), особливість дії принципу полягає саме в адаптивності до сучасних умов війни; принцип ефективності (відповідність управління власним капіталом визначеній стратегії щодо розвитку та отримання прибутку на перспективу; принцип безпеки і підтримки надійності (дотримання законодавчих і нормативних вимог). Із специфічних принципів до ФГ більш підходить такий принцип як кореляція з політикою

залучення позикового капіталу (формування ресурсної бази через фінансування як виробничої так і інвестиційної діяльності), що в подальшому допоможе більш ефективно розширювати власний аграрний бізнес [1,11].

Переваги та недоліки фермерських господарств в умовах війни представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Переваги та недоліки фермерських господарств в умовах війни

Переваги	Проблеми
➤ гнучкість і швидка адаптація до викликів; ➤ якщо великі фермерські господарства і агрохолдинги частково зупинили роботу в районі, то малі фермери цього не зробили; ➤ фермери працюють на своїй землі, і це є їхнім єдиним джерелом доходу; ➤ перевагою фермера є фізична присутність на своїй землі; ➤ фермери зосереджуються на внутрішньому ринку. Вони забезпечують продовольчу безпеку певної місцевості та підтримують Збройні Сили.	➤ замінування великих площ, включно із сільськогосподарськими угіддями; ➤ близькість до кордону з Білоруссю, постійна небезпека нападу; ➤ проблеми з логістикою та продажем сільськогосподарської продукції; ➤ значні проблеми з оборотним капіталом; ➤ нестача робочої сили, особливо операторів сільськогосподарських машин; ➤ неможливість зібрати врожай (значна частина врожаю кукурудзи залишилася в полях).

Джерело: [14]

Незважаючи на всі виклики війни, українські аграрії демонструють неабияку стійкість, впроваджуючи сучасні технології у своє виробництво. Шляхом тісної співпраці з провідними компаніями та науковцями, фермери оптимізують технологічні процеси, обираючи високопродуктивні гібриди та ефективні засоби захисту рослин. Такий підхід дозволяє не лише збільшити врожаї, але й ефективніше використовувати ресурси. Держава, а також міжнародні організації повинні надавати фермерам необхідну підтримку, зокрема, забезпечуючи безпечні умови для роботи та надаючи фінансові ресурси [20].

Перспективами розвитку агропромислового комплексу Сумського регіону на найближчий період 2024-2025 роки є наступні:

1. В рослинництві перспективи розвитку стосуються саме збільшення виробництва зернових, зернобобових та технічних с/г культур, які мають майже 90% від загального обсягу виробництва всієї продукції цієї галузі. Також це стосується вирощування та переробки конопель, формування великого аграрного центру логістики, а також збільшення обсягів виробництва олійного насіння.

2. В перспективі основним інвестиційно-привабливим фактором має стати площа та родючість ріллі.

3. В тваринництві перспективи розвитку в регіоні стосуються виробництва молока, м'яса ВРХ (головними при цьому мають бути напрямки збереження генофонду саме лебединської породи корів), а також свиней. Саме для цього необхідно запровадити більш сучасні технології виробництва молока, поліпшувати генетичний потенціал ВРХ, що вже є на досить високому рівні в регіоні зростає. Також зберігається позитивна тенденція саме до нарощування продуктивності дійного стада в аграрних підприємствах області.

4. Виробництво продукції АПК нашого регіону зможе повністю задовольнити ті потреби внутрішнього ринку в продукції саме тваринництва, де зараз виникла певна нестача. А щодо альтернативи розвитку, то тут може бути зростання орієнтації виробників і на зовнішні ринки.

5. Також одним із головних напрямків подальшого розвитку є збільшення створення в регіоні фермерських господарств, сімейних фермерських господарств, ФОПів в розвитку між ними сільськогосподарської кооперації. Як основа збереження села та сільського населення має стати саме розвиток особистих селянських господарств.

6. Для цього має бути проведена розбудова всієї логістичної інфраструктури: в заготівлі, обробці, зберіганні та реалізації сільськогосподарської продукції, яка була вироблена дрібними виробниками продукції, а також створення (відновлення) діяльності міні цехів по переробці такої продукції в територіальних громадах області. Розвинена логістична інфраструктура сприятиме збільшенню виробництва картоплі, овочів,

фруктів, ягід на 20%, а також сприятиме збільшенню доходів населення сільської місцевості та підвищить привабливість проживання молоді у сільській місцевості [22].

Військові дії створюють значні виклики та ризики для функціонування фермерських господарств. Для їхнього подолання доцільно впровадити наступні заходи:

- ✓ Забезпечення безпеки підприємства та його працівників через впровадження превентивних заходів, таких як розробка евакуаційних планів для персоналу та тварин на випадок надзвичайних ситуацій.
- ✓ Зменшення ризиків втрати майна та ресурсів шляхом зберігання важливих документів і запасів на безпечних територіях.
- ✓ Налагодження співпраці з місцевою владою та гуманітарними організаціями для отримання необхідної допомоги та підтримки.
- ✓ Вивчення актуальних законів і регулювань щодо експорту та імпорту сільськогосподарської продукції.
- ✓ Захист конфіденційної інформації про клієнтів і постачальників, щоб уникнути потенційних загроз.
- ✓ Дотримання етичних стандартів у фермерській діяльності.

Ці рекомендації слід адаптувати до конкретних умов, у яких знаходиться фермерське господарство, враховуючи всі його унікальні потреби та діяльність.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ СФГ «УРОЖАЙ» РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Організаційно-економічна характеристика СФГ «Урожай» Роменського району Сумської області

Фермерське господарство діє як юридична особа, має відокремлене майно і здійснює свою діяльність у відповідності з законодавством України і Статутом. Фермерське господарство є юридичною особою, має самостійний баланс і діє на основі повного господарського розрахунку і самофінансування. СФГ може від свого імені укладати договори; набувати і здійснювати майнові та особисті немайнові права і нести обов'язки; бути позивачем і відповідачем у суді; відкривати рахунки в установах банків; мати печатки, штампи та інші реквізити зі своїм найменуванням.

Селянське (фермерське) господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного с/г виробництва, особистого селянського виробництва.

Головою (засновником) є Шевченко Михайло Іванович. Членами фермерського господарства є: Шевченко Володимир Михайлович та Шевченко Катерина Іванівна.

Основною метою діяльності фермерського господарства є отримання прибутку. Предметом діяльності є виробництво, виготовлення, переробка та реалізація товарної сільськогосподарської продукції на засадах

підприємництва, здійснення інших видів діяльності, пов'язаних з аграрним виробництвом та не заборонених законодавством України.

Селянське (фермерське) господарство «Урожай» було створене у 1996 році в селі Андріяшівка Роменського району Сумської області Шевченком Михайлом Івановичем. Місце знаходження вул. Київська, буд. 98а, с. Андріяшівка, Роменський район, Сумська область. На сьогоднішній день господарство здійснює діяльність у сфері вирощування зернових та олійних культур, а також:

- Вирощування інших однорічних і дворічних культур;
- вирощування інших багаторічних культур;
- розведення великої рогатої худоби молочних порід;
- розведення свиней;
- допоміжна діяльність у рослинництві;
- допоміжна діяльність у тваринництві;
- після урожайна діяльність;
- оброблення насіння для відтворення;
- надання допоміжних послуг у лісовому господарстві;
- виробництво м'яса;
- виробництво олії та тваринних жирів
- оптова торгівля м'ясом і м'ясними продуктами;
- оптова торгівля живими тваринами.

Агробізнесом є усвідомлена діяльність щодо отримання прибутку створюючи суспільно корисні блага. В її основі лежать ефективні технологічні підходи (технології виробництва, механізми управління, фінансування, інвестування, обліку, маркетингу тощо). Фермер безпосередньо зайнятий в процесі агровиробництва, іноді навіть сам сидить за кермом трактора, комбайна, а також може використовувати і працю найманих робітників, але важливо те, що він працює сам на своїй землі. В таблиці 2.1 представлені показники щодо обсягу та структури товарної продукції СФГ «Урожай».

Таблиця 2.1 - Обсяг і структура товарної продукції СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Назва галузей та видів продукції	2021р.		2022р.		2023р.		В середньому за 3 роки	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Продукція рослинництва всього								
Культури зернові та зернобобові								
пшениця								
кукурудза на зерно								
ячмінь								
Насіння культур олійних (соняшник)								
Продукція тваринництва всього								
Тварини сільськогосподарські живі								
ВРХ								
свині								
коні								
Молоко від сільськогосподарських тварин усіх видів, сире								
Мед натуральний								
Цукор білий кристалічний буряковий								
Продукція сільського господарства всього								

Джерело: фінансова звітність СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

За даними таблиці 2.1 констатуємо про те, що загальний обсяг продукції сільського господарства зменшився в 2023 році порівняно з 2021 роком на товарної продукції бачимо в 2022 році, тобто з початком повномасштабної війни фермерське господарство недоотримало 521 692,03 тис. грн відносно

попереднього 2021 року. Але вже у 2023 році майже відновило свою довоєнну виробничу діяльність та значно збільшило обсяг товарної продукції на 540422,8 тис. грн., тобто на 80%. В середньому за три роки СФГ «Урожай» виробило продукції на суму 551 706,4 тис. грн.

Більшу частину продукції рослинництва (понад 85% від загальної суми продукції рослинництва) складають зернові та зернобобові культури. Так, в 2023 році їх виробництво склало 356926,23 тис. грн, що є більшим за 2022 рік, але меншим майже у два рази за базовий 2021 рік. Кукурудза на зерно є основним продуктом в категорії зернових, в середньому з часткою 45,2% від загального виробництва рослинницької продукції за період дослідження. Це свідчить про значний акцент на вирощуванні саме цієї культури. Олійні культури також займають важливе місце, але їх частка в 2023 році суттєво зменшилася (з 23% у 2022 до 12% у 2023 році).

Вартість продукції тваринництва має позитивне зростання в 2023 році відносно 2021 року на 40 585,93 тис.грн, тобто на 52%. Однак в 2022 році також відмічаємо про її зменшення, однак не так критично як відбулося із продукцією рослинництва. Так, ВРХ (велика рогата худоба) є основною продукцією тваринництва, а її частка і обсяги збільшилися до 2023 року майже на 90%, що свідчить про зростання господарської активності саме в цьому секторі агровиробництва в СФГ. Молоко від ВРХ має стабільну частку протягом всього періоду дослідження та зростає його абсолютний обсяг з 2021 до 2023 року на 47%.

Щодо змін та трендів, то 2022 рік показує значний спад у виробництві всіх видів продукції господарства, що є результатом саме негативного впливу зовнішніх чинників: повномасштабна війна та всі негативні економічні наслідки від неї. А вже 2023 рік відзначився відновленням діяльності та зростанням виробництва по більшості продукції, особливо у тваринництві.

Отже, СФГ "Урожай" спеціалізується на вирощуванні продукції рослинництва, тобто вирощуванні зернових та кукурудзи зі збільшенням виробництва продукції тваринництва, а саме молока та ВРХ. Відновлення

обсягів у 2023 році після спаду в 2022 році свідчить про стабілізацію виробничо-фінансової діяльності господарства після кризи.

Великі агрохолдинги мають в своєму земельному банку величезні обсяги землі, яка ними обробляється. Для них важливо встигнути обробити землю в оптимальні терміни щодо проведення основних робіт, які можуть бути обмеженими від декількох тижнів до місяців. Для цього агрохолдинги застосовують різну широкозахватну техніку, сучасні системи автоматизованого управління і контролю логістики, іноді можуть запровадити й цілодобовий режим роботи (в розпал посівної кампанії чи то кампанії щодо збору врожаю). Такою в них є особливість виробничого циклу та відповідної йому бізнес-моделі управління діяльністю. Але фермер в своєму господарстві може робити те, що унеможливорює діяльність в агрохолдингах, навіть в вертикально інтегрованих. У фермера ж є можливість щодо максимального розкриття та реалізації всього потенціалу земельних ресурсів, рослин, тварин тощо [18].

В таблиці 2.2 представлено склад і структуру земельних угідь СФГ «Урожай» за період дослідження.

Таблиця 2.2 - Склад і структура земельних угідь СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Категорії	2021р.		2022 р.		2023 р.		Відхилення (+,-) 2023-2023рр.	
	га	%	га	%	га	%	га	%
Сільськогосподарські угіддя	10961,0	100,0	11012,0	100,0	11012,0	100	51,0	-
з них:								
узяті в оренду	10910,0	99,5	10910,0	99,5	10910,0	99,5	-	-
рілля	9932,0	90,6	9983,0	90,7	9983,0	90,7	51,0	0,1
інше	978,0	8,9	927,0	8,8	927,0	8,8	-51,0	-0,1

Джерело: фінансова звітність СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Аналізуючи дані таблиці 2.2, можна зробити висновок про те, що загальна площа сільськогосподарських угідь в СФГ «Урожай» за 2021 – 2023

роки збільшилася на 51 га і становить 11012,0 га. Зростання загальної площі с/г угідь відбулося через збільшення площі ріллі на 51 га за рахунок інших площ.

Для того щоб проаналізувати трудові ресурси СФГ «Урожай» зазначимо, що є два способи оформлення праці у будь-якому фермерському господарстві (ФГ):

1. Праця членів самого ФГ, яка може здійснюватися без оформлення трудового договору за тими правилами, які визначені в його статуті. Члени ФГ за свою роботу отримують не зарплату, а тільки частину розподіленого доходу (прибутку) і вона схожа як на зарплату так і на дивіденди (але не вважається ні тим, ні іншим) і саме це є особливістю фермерського господарства;

2. Щодо інших громадян, то їх праця відбувається на основі оформлення з ними трудового договору чи контракту. За це вони отримують звичайну заробітну плату знаходячись у відповідних трудових відносинах найму (як у всіх інших юридичних осіб чи ФОПів) [16].

В таблиці 2.3 представлені показники наявності та продуктивності трудових ресурсів СФГ «Урожай» за період дослідження.

Таблиця 2.3 – Наявність та продуктивність трудових ресурсів СФГ «Урожай» за 2021-2023 роки

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	Відхилення (+,-) 2023-2021рр.
Чистий дохід (виручка) від реалізації – всього, тис. грн.	1063862,0	357167,0	613293,0	
Середньорічна чисельність працівників - всього, осіб	257	269	275	
Отримано чистого доходу в розрахунку на одного середньорічного робітника всього, тис. грн.				
Середньомісячна заробітна плата 1 працівника, тис.грн.				

Джерело: ф.2 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

За результатами аналізу таблиці 2.3 було виявлено значне негативне зниження розміру чистого доходу в 2023 році на 450569,0 тис.грн відносно

базового 2021 року. Але як вже зазначалося вище, на це є об'єктивні причини і вже по відношенню до 2022 року маємо покращення, тобто зростання на 256 126,0 тис.грн. При цьому позитивним є збільшення середньорічної кількості працівників СФГ на 18 осіб відносно 2021 року, коли вони становили 257. Також цей показник в 2023 році є більшим відносно 2022 року на 6 осіб, що становить 275 працюючих осіб. Відповідно до зменшення розміру отриманого чистого доходу більшими темпами ніж збільшення працівників, то отримали негативне зменшення показника щодо отримання чистого доходу на 1 середньорічного працівника. Так, в 2023 році відносно 2021 року він мав зменшення на 1909,3 тис.грн, що становить 46,1%. Відносно ж 2022 року є позитивне його зростання на 68,0%, що становить 2230,2 тис.грн відносно 1327,8 тис.грн. Середньомісячна заробітна плата працівників за період дослідження зросла лише на 4,5 тис. грн, що є відносно позитивним фактором, але на фоні зниження продуктивності це може стати частковим фінансовим навантаженням для господарства. Отже, в СФГ «Урожай» необхідно зосередитись на як на підвищенні отримання чистого доходу від реалізації своєї продукції так і на продуктивності праці, щоб в подальшому забезпечити стійке зростання і заробітної плати, і рентабельності виробничої діяльності.

До складу основних засобів включають будівлі, споруди, обладнання та машини, без яких не може відбуватися виробничий процес. В таблиці 2.4 представлені показники забезпеченості СФГ «Урожай» основними виробничими фондами та ефективності їх використання.

За даними таблиці 2.4 констатуємо про те, що основні виробничі фонди фермерського господарства зросли за період з 2021 по 2023 рік на 31%, що є позитивним показником. Надходження основних засобів збільшилося на 46%, що свідчить про активне оновлення матеріально-технічної бази в господарстві. Проте рівень зносу основних фондів зріс до 78%, що є досить високим показником, а рівень придатності зменшився до 22%. Це свідчить про необхідність проведення більш активного оновлення основних засобів.

Таблиця 2.4 - Забезпеченість основними виробничими фондами та ефективність їх використання в СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Показники	2021р	2022р.	2023р.	2023р. до 2021р. (+/-)
1.Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн.	387512,5	444441,5	507528,5	120016,0
2. Фондозабезпеченість на 1 га, тис. грн.	35,4	40,4	46,1	10,7
3..Фондоозброєність, тис. грн.	1479,1	1532,6	1750,1	271,0
4.Фондовіддача	1,5	0,4	0,5	-1,0
5.Фондоємність	0,7	2,7	1,9	1,2
6. Коефіцієнт оновлення	0,6	0,9	0,9	0,3
7.Рівень зношення, %	68,0	74,0	78,0	10,0
8.Рівень придатності, %	32,0	26,0	22,0	-10,0

Джерело: ф.1 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Через те, що поступово впродовж періоду дослідження зростає середньорічна вартість основних виробничих фондів з 387512,5 тис.грн до 507528,5 тис.грн збільшується і такі показники як фондозабезпеченість на 10,7 тис.грн, а також фондоозброєність на 271,0 тис.грн. Однак при всіх позитивних змінах у використанні основних фондів є й негативні зміни: зменшення рівня фондовіддачі на 1,0 при зростанні фондоємності на 1,2. Тобто в господарстві є необхідність у підвищенні ефективності використання основних фондів, оскільки зниження фондовіддачі в подальшому може негативно впливати на його загальну прибутковість. СФГ «Урожай» активно інвестує власні кошти в оновлення основних фондів, проте високий рівень зношеності вимагає додаткових заходів для підвищення ефективності використання активів та для підтримання конкурентоспроможності на ринку.

Діяльність будь-якого суб'єкта господарювання тісно пов'язана із діяльністю інших господарюючих суб'єктів, це стосується і СФГ «Урожай». Тому положення щодо регулювання взаємовідносин між ним і іншими юридичними особами закріплюються договорами, що також забезпечує стабільність їх діяльності. Основними постачальниками та покупцями СФГ «Урожай» є ТОВ «ТехноТорг-Дон», ТОВ «Агросоюз Суми», ТОВ

РомАвтоСервіс», ТОВ «Нафтосервіс», ТОВ «Охтирка м'ясопродукт», ТОВ «Молоко-країна» та інші. До конкуренції між сільськогосподарськими підприємствами відносять суперництво між різними аграрними компаніями, фермами або господарствами за: внутрішні та регіональні ринки збуту продукції, земельні, трудові та інші ресурси, використання більш сучасних технологій в діяльності, а також різні фінансові можливості (інвестиції, різні фінансові ресурси та допомоги тощо). Основною метою конкуренції є підвищення ефективності виробництва, залучення більшої кількості клієнтів і отримання кращих результатів, особливо в умовах обмеженості всіх видів ресурсів. Основними конкурентами СФГ «Урожай» є ТОВ «Урожайна Країна» та СФГ Кривозуб Світлани Іванівни.

2.2 Діагностика фінансових результатів та фінансового стану фермерського господарства

Той дохід, який отримує фермерське господарство визначають як за видами діяльності так і в цілому по всьому господарству. Його зменшують на суму витрат, яка пов'язана із отриманням цього доходу, а також на суму сплачених податків. Отриманий дохід розподіляється між членами фермерського господарства пропорційно їх трудовому внеску в його отримання. Як вже зазначалося, члени фермерського господарства за свою працю в ньому отримують не заробітну плату, а частину чистого прибутку, який отримує фермерське господарство. І вже з цього доходу члена фермерського господарства має бути сплачено ПДФО, військовий збір та ЄСВ [21].

В таблиці 2.5 представлена динаміка фінансових результатів СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

За результатами дослідження даних з таблиці 2.5 констатуємо про загальне негативне зменшення в 2023 році як чистого доходу (виручки) від реалізації продукції так і чистого фінансового результату відносно 2021 року.

Таблиця 2.5 – Динаміка фінансових результатів СФГ «Урожай» за 2021-2023р.р, тис.грн

Показники	2021р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+,-) 2023-2021рр.
Чистий дохід (виручка) від реалізації				
Собівартість реалізованої продукції	473526,0	191432,0	352253,0	
Валовий прибуток	590336,0	165735,0	261040,0	
Витрати на збут	30678,0	39391,0	53093,0	
Адміністративні витрати	6428,0	4960,0	5877,0	
Інші операційні доходи	23803,0	4043,0	23426,0	
Інші операційні витрати	17024,0	10686,0	11910,0	
Фінансовий результат: прибуток від операційної діяльності	560009,0	114741,0	213586,0	-346423,0
Фінансові витрати	261,0	342,0	144,0	-117,0
Інші витрати	192620,0	39473,0	51925,0	-140695,0
Чистий фінансовий результат: прибуток	367128,0	74926,0	161517,0	-205611,0

Джерело: ф.2 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Чистий дохід від реалізації знизився з 1 063 862,0 тис. грн у 2021 році до 613 293,0 тис. грн у 2023 році, що на 450 569,0 тис. грн менше (42,4%), що є значним зменшенням. Собівартість реалізованої продукції також має тенденцію до зменшення вартості на 121 273,0 тис. грн, проте це не є пропорційно падінню доходів. Це вказує на те, що господарству не вдалося повністю компенсувати свої втрати в доходах через скорочення витрат у собівартості продукції. Як результат вищезазначеного в 2023 році виявлено

з

м

е

н

ш

е

н

н

я

в

позитивні, тому що інші операційні доходи зменшилися на 377,0 тис. грн (лише 2,0%), а інші операційні витрати знизилися на 5 114,0 тис. грн.(30%). Тому через визначені зміни у СФГ «Урожай» фінансовим результатом від операційної діяльності є прибуток, але він негативно знижується в 2023 році на 62,0% відносно 2021 року.

Також позитивним можна вважати і зменшення фінансових витрат та інших витрат відповідно на 45,0% і 73,1%. Тому загальним фінансовим результатом діяльності СФГ є чистий прибуток, однак він має також негативну тенденцію до зменшення з 1 063 862,0 тис. грн у 2021 році до 613 293,0 тис. грн у 2023 році, тобто на 56%.

Отже, найбільш стабільним та прибутковим роком для СФГ «Урожай» був довоєнний 2021 рік, в 2022 році всі показники значно знизилися, але ж не дивлячись на активні військові дії на Сумщині господарство все таки залишилося прибутковим. Саме 2023 рік став для нього виходом на довоєнні показники прибутковості, які значно покращилися через їх зростання. Отже, фермерське господарство стикається зі значним зниженням доходів та прибутків, що є результатом як зовнішніх (війна та ринкові умови), так і внутрішніх факторів (неефективне управління витратами). За необхідне є пропозиції щодо зосередження уваги як на оптимізації витрат так і пошуку нових ринків збуту (регіональних та європейських).

В таблиці 2.6 представлена динаміка показників рентабельності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

З даних таблиці 2.6 видно, що всі показники рентабельності фермерського господарства суттєво знизилися за аналізований період. Це свідчить про погіршення дохідності (прибутковості), фінансової стійкості та зниження ефективності управління активами і власним капіталом. Так, в 2023 році рівень рентабельності загальної діяльності становить 45,9% відносно 77,5% в 2021 році, що є меншим на 31,6%. Саме таке зменшення хоч і є негативним, однак в цілому показник рентабельності є на досить високому

Таблиця 2.6 - Показники рентабельності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р., %

Показники	2021р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+,-)
Рівень рентабельності активів	80,2	23,2	37,6	
Рівень рентабельності власного капіталу	25,1	4,9	9,5	
Рівень рентабельності діяльності	77,5	39,1	45,9	
Рівень рентабельності виробництва та реалізації продукції	124,7	86,6	74,1	
Рівень рентабельності основних засобів	152,3	37,3	51,4	
Рівень рентабельності оборотних коштів	80,2	23,2	37,6	
Рівень рентабельності виробничих фондів	274,5	80,4	120,8	

Джерело: ф.1,2 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

рівні і свідчить про високу рентабельність рослинництва та тваринництва СФГ. Зменшення всіх інших показників рентабельності також є негативним фактом і пов'язано з погіршенням як зовнішньоекономічних умов, падінням попиту та внутрішніми проблемами фермерського господарства, такими як низька продуктивність та висока собівартість виробництва.

Для того щоб вести будь-яку підприємницьку діяльність, особливо для фермерських господарств, необхідно мати в наявності ті активи, які задовольнили б їхній виробничий процес. Усі майнові ресурси, що належать підприємству вважаються його активами чи то ті, що є в нього на правах власності чи ті, що використовуються для здійснення своєї підприємницької діяльності. Відповідно, що ці активи є основним джерелом у них для того щоб формувати грошові потоки, отримувати доходи та є основою в політиці управління ними [7].

У балансі кожного підприємницького суб'єкту, зокрема й середнього та малого агробізнесу, відображені його фінансові ресурси, які використовуються зараз і в наступних періодах. В результаті цього буде отримана економічна вигода і сформується певні зобов'язання (дебіторського та кредиторського характеру). Також за допомогою балансу

можна визначити наявність власного та позикового капіталу, провести аналіз та повну діагностику його динаміки, ефективності використання та загальну фінансову стійкість самого об'єкту дослідження [27].

Отже, проведемо аналіз статей активу балансу СФГ «Урожай» за 2021-2023р.р., за даними таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Динаміка статей необоротних активів СФГ «Урожай» за 2021-2023р.р., (тис.грн)

Статті	2021р		2022р		2023р		Відхилення, 2023-2021рр.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Нематеріальні активи	186,0		143,0		143,0			
первісна вартість	186,0	-	148,0	-	148,0	-		
накопичена амортизація			5,0	-	5,0	-		
Незавершені капітальні інвестиції	7673,0		101,0		101,0			
Основні засоби	410561,0		478322,0		536735,0			
первісна вартість	658907,0	-	783264,0	-	908295,0	-		
знос	248346,0	-	304942,0	-	371560,0	-		
Інвестиційна нерухомість								
Довгострокові біологічні активи	12262,0		13028,0		18621,0			
Довгострокові фінансові інвестиції	-		-		-			
інші фінансові інвестиції	26444,0		26444,0		40444,0			
Довгострокова дебіторська заборгованість	-		-		-			
Відстрочені податкові активи	-		-		-			
Інші необоротні активи	12,0		12,0		12,0			
Усього	457138,0		518050,0		596056,0			x

Джерело: ф.1 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

За даними таблиці 2.7 констатуємо те, що в 2021 році перший розділ активу балансу «Необоротні активи» має тенденцію до зростання на 138918,0 тис.грн, тобто на 30,4% відносно базисного 2021 року. Зазначимо які зміни відбулися саме в цьому розділі активу балансу СФГ «Урожай»:

✓ розмір нематеріальних активів в динаміці має тенденцію до зменшення в 2023 році відносно 2021 року на 43,0 тис.грн, тобто на 23,1%;

✓ розмір незавершених капітальних інвестицій має позитивну тенденцію до зменшення на 7572,0 тис.грн, тобто майже вся сума була капіталізована;

✓ розмір основних засобів в тенденції збільшився відносно базисного року на 126174,0 тис.грн, тобто на 31%, що є позитивним і основні засоби оновлюються вчасно;

✓ зростання розміру довгострокових біологічних активів на 6359,0 тис.грн (на 52,0%) також можна вважати як позитивний фактор, тому що збільшується основне стадо ВРХ для виробництва продукції тваринництва (яка зростає в динаміці);

✓ розмір інших фінансових інвестицій в динаміці позитивно зростає на 14000,0 тис.грн (на 53,0%), що свідчить про їх накопичення для отримання доходу в майбутньому;

✓ розмір інших необоротних активів впродовж 2021-2023 р.р. не має змін і становить 12,0 тис.грн.

Найбільша питома вага в структурі необоротних активів належить основним засобам 90,1% та можна відмітити саме зростання в структурі саме цієї статті. Це свідчить, як вже зазначалося про досить активне інвестування в матеріально-технічну базу СФГ «Урожай», а значне зниження незавершених капітальних інвестицій - про завершення інвестиційного проекту.

Оборотні активи є такими активами, що використовуються у виробничому процесі чи обслуговуванні суб'єкта господарювання, і які досить швидко (впродовж одного операційного циклу чи року) можуть перетворитися в грошові ресурсами. Також вони є тією частиною активів, які постійно оновлюються в процесі операційної діяльності.

Склад та структуру оборотних активів СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р. представлено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Склад та структура оборотних активів СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Статті	2021		2022		2023		Відхилення, 2023/2021 (+,-)	
	тис.грн	%	тис.грн		тис.грн		тис.грн	
Запаси								
Поточні біологічні активи								
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги								
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами								
з бюджетом								
у тому числі з податку на прибуток								
Дебіторська заборгованість за розрахунки із внутрішніх розрахунків		-					38893,0	
Інша поточна дебіторська заборгованість								
Поточні фінансові інвестиції								
Гроші та їх еквіваленти								
Витрати майбутніх періодів								
Інші оборотні активи								
Усього								x

Джерело: ф.1 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

За даними таблиці 2.8 констатуємо те, що в 2021 році другий розділ активу балансу «Оборотні активи» має тенденцію до зростання на 46087,0 тис.грн, тобто на 4,3% відносно базисного 2021 року. Зазначимо які зміни відбулися в цьому розділі активу балансу СФГ «Урожай»:

✓ розмір запасів впродовж періоду дослідження збільшився у 3 рази з 154301,0 тис.грн до 469557,0 тис.грн;

✓ розмір поточних біологічних активів має тенденцію до збільшення на 13,9% відносно 2021 року, що є позитивним;

✓ розмір дебіторської заборгованості має змінну тенденцію в залежності від її виду, тобто: дебіторська заборгованість за товари позитивно зменшилася на 86% (305279,0 тис.грн), що свідчить про вчасно проведені

розрахунки покупців СФГ; дебіторська заборгованість за розрахунки із внутрішніх розрахунків була відсутня у 2021 році, а в 2023 році відносно 2022 року її розмір негативно збільшився на 23,0%; інша дебіторська заборгованість позитивно зменшилася на 55,4% (265935,0 тис.грн); досить позитивним можна відмітити відсутність впродовж всього періоду дослідження розміру дебіторської заборгованості з бюджетом;

✓ розмір грошових коштів позитивно зростає на 236209,0 тис.грн , тобто у 10 разів, що свідчить про позитивні зміни щодо поступового виходу господарства на більшу платоспроможність;

Отже, СФГ «Урожай» зосередило значні фінансові ресурси на збільшенні запасів, але при цьому змогло зменшити дебіторську заборгованість, що вказує на покращення платіжної дисципліни, зміцнення фінансового контролю та управління.

Розглянемо структуру активу балансу СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р. на рисунку 2.1.

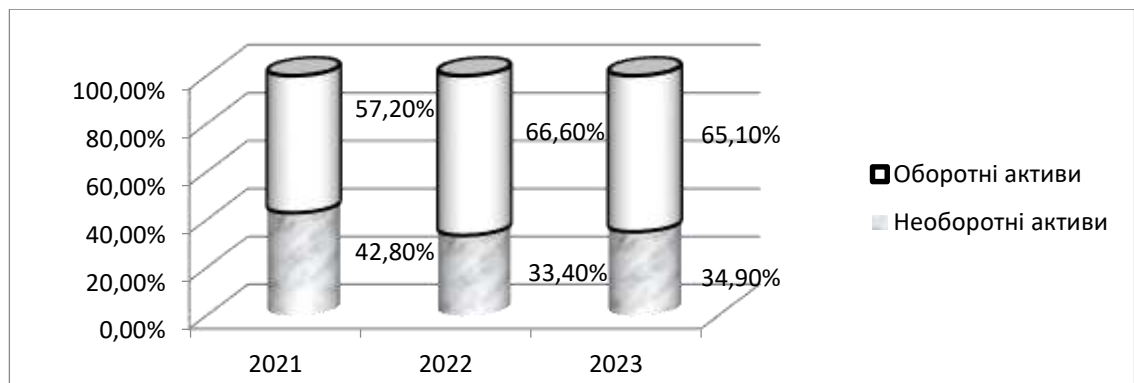

Рисунок 2.1 – Структура активу балансу СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Джерело: ф.1 «Баланс» СФГ «Урожай»

Відповідно до даних рисунку 2.1 в структурі активу балансу СФГ «Урожай» впродовж періоду дослідження виявлено тенденцію до зменшення в 2023 році відносно 2021 року питомої ваги необоротних активів з 42,8% до 34,9%. Відповідно збільшується питома вага оборотних активів з 57,2% до 65,1% (на що вплинуло значне нарощування запасів та грошових коштів

фермерського господарства). Тому загальна тенденція щодо структури активу балансу є раціональною, а співвідношення необоротних і оборотних активів є ефективним. Отже, за період дослідження відбулася позитивна зміна структури активу балансу.

Показники ефективності використання оборотних активів СФГ «Урожай» за період дослідження представлені в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Показники ефективності використання оборотних активів СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Показники	2021р	2022р	2023р	Відхилення 2023-2021рр.
Середні залишки оборотних активів (тис.грн):				
- грошових коштів та їх еквівалентів				
- коштів у розрахунках				
- запасів				
Чистий дохід від реалізації				
Однорічний чистий дохід від реалізації				
Оборотність оборотних активів, дні				
- грошових коштів та їх еквівалентів				
- коштів у розрахунках				
- запасів				
Число оборотів оборотних активів, раз				
- грошових коштів та їх еквівалентів				
- коштів у розрахунках				
- запасів				
Вивільнення (-), залучення (+) оборотних активів у зв'язку зі змінами їх оборотності				

Джерело: ф.1,2 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

За даними таблиці 2.9 констатуємо те, що середні залишки оборотних активів в динаміці зросли на 176 803 тис. грн (+20%), що вказує на зростання обсягів залучення в виробничу діяльність оборотних коштів. Проте оборотність оборотних активів зросла з 300 днів до 626 днів, що свідчить про уповільнення обігу активів і є негативним для господарства. Це підтверджується зниженням числа оборотів оборотних активів з 3,7 разів до 0,6 разів. Однак відносно 2022 року є позитивна тенденція до зменшення цих

показників. Отже, СФГ «Урожай» накопичує оборотні активи, але їх використання стає менш ефективним, що може свідчити про проблеми з реалізацією продукції та затримки в обороті капіталу.

2.3 Діагностика формування та управління капіталом СФГ «Урожай»

У пасиві балансу зазначаються джерела внутрішнього і зовнішнього фінансування суб'єкта господарювання. Данні щодо джерел формування власного капіталу СФГ «Урожай» та його структура за період дослідження представлені у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Склад та структура статей власного капіталу СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Статті	2021р.		2022р.		2023р.		Відхилення 2023-2021рр.	
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%
Статутний капітал	1000,0	0,1	1000,0	0,1	1000,0	0,1	-	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1463228,0	99,9	1538154,0	99,9	1699671,0	99,9	236443,0	-
Всього власного капіталу	1464228,0	100	1539154,0	100	1700671,0	100	236443,0	-

Джерело: ф.1 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

За даними таблиці 2.10 констатуємо те, що впродовж періоду дослідження 2021-2023р.р. у фермерського господарства в складі його власного капіталу був тільки статутний капітал та нерозподілений прибуток. Сума статутного капіталу залишалася незмінною – 1 000 тис. грн. та його питома вага в загальній структурі капіталу також незмінна – 0,1%. Позитивні зміни відбувалися у розмірах нерозподіленого прибутку, який у 2021 році становив 1 463 228 тис. грн і зріс до 1 699 671 тис. грн у 2023 році, тобто на

16%. Питома вага його також залишається такою самою 99,9%. Загальне відхилення за три роки становить 236 443 тис. грн, що відображає стабільне зростання прибутку фермерського господарства. Отже, основним джерелом зростання власного капіталу СФГ «Урожай» є збільшення нерозподіленого прибутку, що вказує на його достатню прибутковість та рентабельність.

Ефективність використання власного капіталу – це показники, які відображають, наскільки продуктивно підприємство використовує свої власні ресурси для отримання прибутку [3]. Показники ефективності використання власного капіталу СФГ «Урожай» за період дослідження представлені в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11 – Показники ефективності використання власного капіталу СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	Відхилення, 2023/2021рр. (+,-)
Коефіцієнт автономії	0,96	0,99	0,99	0,03
Коефіцієнт захисту статутного капіталу	-	-	-	-
Коефіцієнт розвитку підприємства за рахунок самофінансування господарської діяльності	0,96	0,99	0,99	0,03
Рентабельність власного капіталу, %	25,1	4,9	9,5	-15,6
Оборотність власного капіталу	0,83	0,24	0,39	-0,44

Джерело: ф.1,2 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

За даними таблиці 2.11 можна констатувати про те, що деякі розраховані показники в СФГ «Урожай» мають покращення, наприклад показник автономії збільшився в динаміці на 0,03 і становить 0,99. Це свідчить про те, що в структурі балансу СФГ 99% припадає на власний капітал. Коефіцієнт захисту власного капіталу впродовж 2021-2023 років не має значення, тому що для його розрахунку має бути резервний капітал, якого не було у господарства впродовж періоду дослідження. Тобто статутний капітал господарства не є захищеним резервним капіталом, що можна визначити як негативний факт.

Коефіцієнт розвитку підприємства за рахунок самофінансування був стабільним на рівні 0,96-0,99 протягом трьох років, що свідчить про здатність господарства розвиватися за рахунок тільки внутрішніх ресурсів. Рентабельність власного капіталу має негативну тенденцію до погіршення, тобто зменшення з 25,1% до 9,5% відносно 2021 року, однак відносно того ж 2022 року є його збільшення з 0,83 у 2021 році до 0,39 у 2023. Це може свідчити про зменшення ефективності використання власного капіталу у короткостроковій перспективі. Щодо оборотності власного капіталу, то цей показник має тенденцію до зменшення з 0,83 у 2021 році до 0,39 у 2023 році, що свідчить про неефективне використання власного капіталу власників. Його низьке значення свідчить про те, скільки товарів та послуг було продано на кожну гривню залучених від власників коштів. Отже, для підвищення рентабельності та оборотності власного капіталу СФГ «Урожай» необхідно провести відповідні заходи щодо зростання обсягів виробництва та збуту власної продукції.

Проведемо діагностику джерел формування позикового капіталу СФГ «Урожай» за період дослідження за допомогою даних таблиці 2.12.

Взагалі нами було визначено про збільшення балансу СФГ «Урожай» впродовж періоду дослідження на 185 005,0 тис.грн, тобто на 12,0%. Як актив так і пасив балансу в 2023 році має свої певні зміни, а саме зменшується в динаміці на 51438,0 тис.грн (88%) відносно 2021 року.

За розрахунками таблиці 2.12 визначаємо про те, що в пасиві балансу СФГ є два розділи, а саме: «Довгострокові зобов'язання та забезпечення» та «Поточні зобов'язання і забезпечення». Щодо другого розділу «Довгострокові зобов'язання та забезпечення», то він є незмінним впродовж 2021-2023р.р. і становить 1551,0 тис.грн. Цей розділ 100% складається із зазначеної вище суми, яка є цільовим фінансуванням. В загальній структурі позикових джерел питома вага даного розділу в 2023 році становить 16,5%, що є більшим за 2021 рік коли вона становила лише 3%.

Таблиця 2.12 – Склад та структура позикового капіталу СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Статті	2021р.		2022р.		2023р.		Відхилення, +,-	
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення								
Цільове фінансування	1551,0	3,0	1551,0	14,0	1551,0	16,5	-	13,5
Усього за розділом II	1551,0	3,0	1551,0	14,0	1551,0	16,5	-	13,5
III. Поточні зобов'язання і забезпечення								
товари, роботи, послуги	15102,0		6179,0		4 599,0			
розрахунками з бюджетом	42911,0		1498,0		1 643,0			
розрахунками зі страхування	232,0		303,0		325,0			
розрахунками з оплати праці	928,0		1050,0		1252,0			
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	-		570,0		10,0			
Інші поточні зобов'язання	94,0		-		-			
Усього за розділом III	59267,0	97,0	9600,0	86,0	7829,0	83,5		
Всього позикових джерел	60818,0	100,0	11151,0	100,0,0	9380,0	100,0		x

Джерело: ф.1 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Щодо третього розділу пасиву балансу фермерського господарства «Поточні зобов'язання і забезпечення» то він має позитивне зменшення суми на 88%. У 2023 році у СФГ «Урожай» відбулися наступні зміни в цьому розділі пасиву балансу:

✓ короткострокових кредитів впродовж періоду дослідження у СФГ не було, що свідчить про те, що у нього достатньо власного оборотного капіталу;

✓ є певні зміни в сумах кредиторської заборгованості, а саме: позитивно зменшилися суми кредиторської заборгованості за товари, роботи і послуги на 69,5% та кредиторської заборгованості з бюджетом на 96% (тобто практично відбувся повний розрахунок із податкових зобов'язань). При цьому негативним є зростання сум інших видів кредиторської заборгованості: на 40,0% збільшилася кредиторська заборгованість зі страхування; на 35,0% збільшилася кредиторська заборгованість перед працівниками по заробітній

платі; в 2022 році з'явилася поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами у розмірі 570,0 тис.грн, за якою в 2023 році господарство практично розрахувалося (залишилося тільки 10,0 тис.грн).

✓ інші поточні зобов'язання були тільки в 2021 році у сумі 94,0 тис.грн.

Щодо структури поточних зобов'язань, то їх питома вага становить 83,5% в загальній структурі позикових джерел. Тут найбільша питома вага належить кредиторській заборгованості за товари, роботи і послуги – 49,2%, з бюджетом -17,5% та по оплаті праці – 13,3%. Отже, у СФГ «Урожай» за період 2021-2023 р.р. є позитивна тенденція до збільшення суми власного капіталу та цільового фінансування при значному зменшенні поточних зобов'язань.

На рисунку 2.2 зазначені зміни структури джерел формування фінансових ресурсів (наявного капіталу) СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

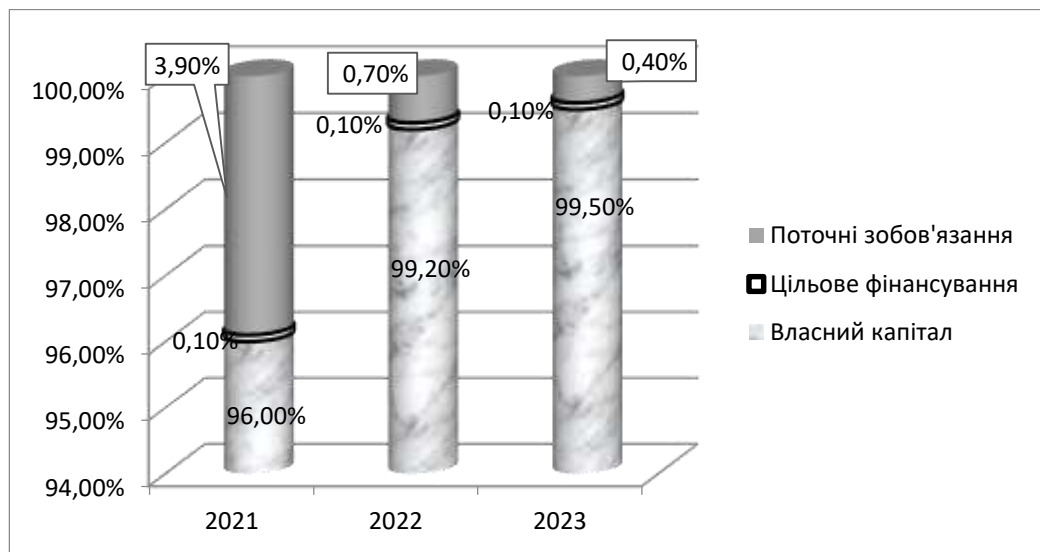

Рисунок 2.2 – Структура капіталу СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Джерело: ф.1 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

В динаміці за період дослідження виявлено позитивні зміни в структурі капіталу фермерського господарства – зростання питомої ваги в загальній структурі власного капіталу з 96% до 99,5%. Тобто капітал господарства складається майже повністю із власних джерел та цільового фінансування, питома вага якого впродовж всього періоду дослідження становить 0,1%. А

питома вага залученого капіталу відповідно має тенденцію до скорочення з 3,9% до 0,4% в загальній структурі. В цілому можна визначити ефективну структуру капіталу СФГ «Урожай».

Останнім етапом дослідження проведемо оцінку показників ліквідності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р., які представлені в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13 – Динаміка показників ліквідності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	Відхилення (+;-) 2023р. до 2021р.
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	18,0	107,5	142,3	124,3
Коефіцієнт термінової ліквідності	15,1	66,9	79,9	64,8
Коефіцієнт ліквідності абсолютної	0,4	10,9	33,1	32,7

Джерело: ф.1 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2021-2023 р.р.

За даними таблиці можемо констатувати те, що впродовж періоду дослідження СФГ «Урожай» є абсолютно ліквідним з позитивною тенденцією до значного підвищення ліквідності та платоспроможності. Тобто відбувається зростання усіх показників ліквідності з 2021 року до 2023 року.

Так, такий показник як абсолютна ліквідність може свідчити про те, яка здатність у суб'єкту господарювання повністю та вчасно розрахуватися наявними грошовими коштами за поточними зобов'язаннями [17]. Нормативне значення даного показника є на рівні 0,2-0,3. В СФГ цей показник був в межах норми в 2021 році, а в 2022-2023 р.р. має досить значне його перевищення і становить 10,9 та 33,1 відповідно. Тобто за рахунок наявний грошових коштів воно може повністю розраховуватися за зобов'язаннями, що й здійснює.

Про можливість по розрахунках за своїми поточними зобов'язаннями за рахунок її оборотних активів відповідає такий як показник поточної (покриття) ліквідності. Він також має позитивну динаміку значного

збільшення від 18 до 142,3. Тобто оборотні активи СФГ «Урожай» досить набагато перевищують власні зобов'язання, що свідчить про досить високу загальну платоспроможність та ліквідність.

Достатньо високим є показник термінової ліквідності, який зріс в динаміці з 15,1 до 79,9. Тому при вчасному надходженні дебіторської заборгованості та наявними грошовими коштами фермерське господарство впродовж періоду дослідження може також повністю розрахуватися за поточними зобов'язаннями, при цьому так і відбувається, що значна сума грошових коштів залишається на рахунку.

Отже, не дивлячись на високі показники ліквідності та платоспроможності СФГ «Урожай» потрібно продовжувати існуючу роботу по зменшенню дебіторської заборгованості для того щоб не нарощувати власну кредиторську заборгованість. Тобто при можливості більш точно вивчати та діагностувати фінансові можливості постачальників та покупців особливо щодо їх платоспроможності і ліквідності. Як вище зазначалося продовжувати роботу з пошуку нових покупців з виходом на європейський ринок та щодо використання більш ефективної маркетингової діяльності (реклама, білборди в Сумському та Полтавському регіоні тощо).

В сучасних воєнних умовах ведення бізнесу, особливо сільськогосподарського напрямку, саме для підтримки високого рівня власної конкурентоспроможності фермерським господарствам необхідно постійно проводити роботу по таким основним аспектам як генерування, перерозподіл і використання отриманого прибутку як основи власного капіталу. Саме прибуток є в них основним джерелом фінансування діяльності, задоволення інтересів господарів, його працівників та держави [4]. Тому в таких умовах саме фермерські господарства мають реагувати на всі виклики як із зовнішнього так і внутрішнього середовищ. Все це для того щоб вести пошук дієвого механізму адаптації або можливого виходу з кризи (якщо там опинилися), а також вчасно провести можливу диверсифікацію бізнесу для отримання більшого чи додаткового джерела доходу [19].

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ СФГ «УРОЖАЙ»

3.1 Формування системи управління власним капіталом СФГ «Урожай»

Основним в управлінні щодо формування та використання капіталу має бути отримання суб'єктом господарювання конкурентних переваг над конкурентами для того щоб розширювати ринкову нішу (як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках продукції та послуг). Що стосується сільськогосподарських підприємств, особливо фермерських господарств, управління капіталом безпосередньо полягає в можливостях щодо: користування додатковими фінансовими інструментами, страхуванні всіх видів ризиків (фінансових, погодних, воєнних тощо). Саме від цього комплексу (системи) можливостей та їх ефективної реалізації і залежить отримання переваги над конкурентами щодо реалізації власної продукції. Підсистема «збереження власного капіталу» для аграрних підприємств є важливою, особливо в умовах війни та відповідних системних ризиків. Вона ґрунтується на виборі системи формування загальної фінансової політики, затвердженого порядку розподілу доходів (прибутку) між власниками, який вважається чи реінвестованим, чи який має бути сплаченим власниками [11].

Досить важливим етапом в управлінні капіталом є система заощадження та/або подальшого його інвестування, що дозволить отримати підприємству потенціал щодо майбутнього розвитку. Тому виваженість менеджменту капіталу підприємства щодо інвестування визначається механізмом фінансування його необоротних та оборотних активів.

Отже, сформувавши ефективну систему управління власним капіталом СФГ «Урожай» Роменського району дозволить вирішити такі завдання:

1) мати достатній обсяг та ефективну структуру загального капіталу (зокрема й власного) для забезпечення оптимальних темпів його економічного розвитку на перспективу;

2) провести оптимізацію системи розподілу капіталу, яка має бути сформована в залежності від напрямів його використання за галузевою спрямованістю (рослинництво чи тваринництво);

3) забезпечувати потрібні умови щодо досягнення та подальшої підтримки максимальної дохідності капіталу з врахуванням всіх можливих ризиків (фінансових, воєнних, погодних тощо);

4) мати план заходів для можливого зменшення рівня фінансового ризику (якщо такий з'явиться), який буде пов'язаний із капіталом;

5) забезпечувати необхідну фінансову рівновагу для перспективного прибуткового розвитку;

6) постійно проводити організаційні заходи щодо фінансового контролю за діяльністю та використанням його капіталу власниками фермерського господарства;

7) забезпечувати оптимальний рівень фінансової гнучкості та обороту капіталу;

9) забезпечувати своєчасне реінвестування капіталу, зокрема прибутку, для того щоб забезпечити процес розширеного відтворення в господарстві.

Якщо механізм управління капіталом в СФГ «Урожай» буде злагодженим, в якому передбачено чітке виконання визначених вище завдань, тоді і контроль за їх виконанням буде мати чіткі терміни. Також необхідно проводити аналіз функціонування капіталу за більш сучасними методиками, визначити напрямки оптимізації структури капіталу (за необхідності), а також використовувати методики для проведення оперативного управління обіговим капіталом. Рівень ефективності діяльності фермерського господарства безпосередньо пов'язано із функціонуванням його капіталу, а формування загальної стратегії управління яким підпорядковане нарощенню його прибутковості.

Систему управління прибутковістю слід проводити в певній послідовності, яку і пропонуємо для фермерського господарства. Тому для цього представимо на рисунку 3.1 структурно-логічну схему щодо її реалізації в СФГ «Урожай».

Рисунок 3.1 – Система управління прибутковістю СФГ «Урожай»

Джерело: власні пропозиції автора

В систему управління прибутковістю СФГ «Урожай» входять зазначені управлінські рішення, які починаються з підготовки необхідної інформації і проходять до самого прийняття необхідних управлінських рішень в цьому

напрямку. Ефективність такої системи управління прибутковістю СФГ «Урожай» визначається її елементами:

- моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища фермерського господарства з наступним аналізом отриманої інформації;
- розробка та прийняття стратегії його подальшого перспективного розвитку;
- підготовка необхідної аналітичної інформації для подальшого ефективного прийняття управлінських рішень щодо прибутковості господарства;
- прийняття рішень, які визначатимуть та дозволять отримати економічний ефект у вигляді зростання прибутковості господарства;
- аналіз прийнятих рішень та економічного ефекту та подальше коректування прийнятих рішень (за необхідністю).

Саме яка прибутковість у суб'єкта господарювання свідчить отриманий ним прибуток та показники рентабельності. Відносні показники прибутковості, так звані показники рентабельності, і характеризують про існуючу ефективність господарської діяльності та фінансовий стан підприємства. А основними для проведення аналізу прибутковості є показники рентабельності продажу, активів, власного капіталу та витрат [5,10]. Ці показники є важливими характеристиками щодо факторного середовища по формуванню та використанню прибутку в СФГ «Урожай».

Такі показники як короткострокова та довгострокова ліквідність (платоспроможність) впливають на загальну спроможність фермерського господарства отримувати прибуток від своєї діяльності. В попередньому розділі даної роботи було проведено діагностику фінансового стану СФГ, зокрема динаміку формування прибутку та показників його рентабельності. Отже, за період дослідження СФГ «Урожай» Роменського району є прибуткове та рентабельне господарство, з позитивною динамікою відносно 2022 року. Найбільш стабільним та прибутковим роком для СФГ «Урожай» був довоєнний 2021 рік, а в 2022 році всі показники значно знизилися, але ж

не дивлячись на активні військові дії на Сумщині господарство все таки залишилося прибутковим. Саме 2023 рік став для нього виходом на довоєнні показники прибутковості, які значно покращилися через їх зростання. Отже, фермерське господарство стикається зі значним зниженням доходів та прибутків, що є результатом як зовнішніх (війна та ринкові умови), так і внутрішніх факторів (неефективне управління витратами). За необхідне є пропозиції щодо зосередження уваги на оптимізації витрат так і пошуку нових ринків збуту (регіональних та європейських).

Отже, збільшення розміру прибутку відносно попереднього року вважаємо як позитивна тенденція. Загальна політика формування, розподілу та використання прибутку СФГ «Урожай» є визначеною у головних аспектах загальної його стратегії розвитку. Відповідно до цієї стратегії весь отриманий фермерським господарством прибуток вони реінвестують в нерозподілений прибуток для накопичення. Сім'єю Шевченків з с. Андріяшівка на Сумщині було розвинуто сімейний бізнес майже з нуля. Фермерським господарством за 28 років було пройдено великий шлях від 48,0 га до 11,0 тис. га земельного банку. Засновника і власника господарства Михайла Шевченка вважають одним із найуспішніших аграріїв в на Сумщині. Тут перейшли від застарілих тракторів і комбайнів до сучасної техніки та заснували передове виробництво продуктів тваринництва. Власний елеватор потужністю у 100 тис.т врятував урожай під час повномасштабного вторгнення. А економія на сушінні завдяки альтернативній енергії дозволила балансувати на низьких закупівельних цінах на зерно [23].

Проведено SWOT-аналіз СФГ «Урожай» для визначення напрямків подальшого управління його прибутком, а результати в таблиці 3.1.

Для того щоб власниками фермерського господарства були досягнуті поставлені цілі та завдання стратегії розвитку, важливим є розуміння всіх потенційних можливостей для більш ефективного його функціонування. Також потрібним є визначення та обґрунтування його сильних та слабких позицій господарської діяльності.

Таблиця 3.1 – SWOT-аналіз СФГ «Урожай» для визначення напрямків подальшого управління його прибутком

Аспект середовища	Сильні сторони	Слабкі сторони
Виробництво	1. Висока якість продукції рослинництва та тваринництва, постійне її поліпшення. 2. Власна сировинна база для тваринництва: вирощування люцерни на корм власного стада і для продажу населенню. 3. Відсутній негативний вплив виробництва на екологію, тобто вживаються заходи щодо покращення стану ґрунтів і навколишнього середовища. 4. Значна ефективність використання виробничих потужностей, зокрема власний елеватор, сушка, техніка для збирання врожаю, склади, вагонний парк та АЗС.	1. Послаблена збутова діяльність з 2022 року через війну. 2. Втрата великих партнерів, таких як «НІБУЛОН» - лідер зернового експорту України та найбільший оператор елеваторних потужностей 3. Негативні зміни в логістиці та збільшення цін як на продукцію так і за послуги по доставці
Кадровий потенціал	1.Сімейний бізнес: керівництво, бухгалтерія та виробничі потужності. 2.Працівники є досвідченими професіоналами. 3. Висока конкуренція на робочі місця.	2. Зменшення працівників-чоловіків через мобілізацію
Маркетинг	1. Функції маркетолога виконує головний бухгалтер. 2. Є можливості для виходу на нові ринки. 3. Позитивний імідж у контрагентів як в регіоні так і за його межами.	1. Недостатні маркетингові дослідження та політика. 2. Рекламна компанія є на не досить високому рівні
Організація	1. Вигідне географічне положення площ, їх збільшення до 11,0 тис. га, ефективна взаємодія всіх структурних підрозділів.	1. Відсутність відділу з інноваційної діяльності. 2. Не достатньо власних точок роздрібної торгівлі.
Фінанси	1. СФГ є прибутковим господарством і абсолютно фінансово незалежним, ліквідним, платоспроможним та фінансово стійким. 2. Наявність постійних партнерів та клієнтів.	1. Значний обсяг дебіторської заборгованості.

Джерело: власні дослідження автора

Через внутрішні сильні позиції СФГ може більш ефективно використовувати наявні можливості з зовнішнього середовища. І, навпаки, слабкі позиції вкажуть на потенційні небезпеки для нього із зовнішнього і із внутрішнього середовища.

Базою для того щоб залишатися сильнішими в своїй конкурентній боротьбі та й нарощувати прибутковість є саме їх сильні позиції. Сюди входить досвід власників і працівників СФГ «Урожай», їх ресурсна база, фінансові ресурси та стратегічно важливі сфери виробничої діяльності: рослинництво, тваринництво та послуги елеватора і сушки. Слабкі є недоліками та обмеженнями для фермерського господарства, які являються перешкоджаннями шляху до їх успішної діяльності та розвитку. Саме їх потрібно аналізувати та робити все можливе, щоб без ризику уникати чи вчасно позбавлятися від них. З цією метою ми провели відповідне дослідження за всіма напрямками діяльності СФГ «Урожай», а саме: виробничою діяльністю, кадровому потенціалу, організацією і загальному управлінні, маркетингової політики та фінансів.

За результатами, що були отримані в таблиці 3.1, де був проведений SWOT-аналіз СФГ «Урожай» можна виявити та зазначити більш ефективні напрямки удосконалення як управління прибутком на шляху його відновлення до довоєнного рівня. Тому фермерському господарству можна порекомендувати як управлінські так і фінансові заходи щодо відновлення прибутковості довоєнного 2021 року та нарощування прибутку на подальшу перспективу. Отже, заходи фінансової стабілізації, які будуть спрямовані на зменшення фінансових зобов'язань як кредиторської так і дебіторської заборгованості для зростання і грошових, і всіх інших активів СФГ, визначені в таблиці 3.2.

Спочатку необхідно провести необхідні заходи щодо відновлення обсягів виробництва та реалізації продукції до тих, що у СФГ «Урожай» в 2021 році. Проводити всі стабілізаційні заходи та резерви збільшення прибутку в перспективі. Для фермерського господарства загальний фінансовий стан має бути достатньо стійким, а діяльність прибутковою і тому воно має постійно отримувати та нарощувати власний прибуток.

Таблиця 3.2 – Управлінські дії щодо відновлення та резервів збільшення прибутковості СФГ «Урожай» на перспективу 2025- 2026 рр.

Напрямки відновлення отримання прибутку до рівня 2021 р.	Резерви збільшення прибутковості на 2025-2026 р.р.
Відновити обсяги виробництва та реалізації продукції зернових та зернобобових майже у двічі; соняшнику на 40%, ячміню. Дійти до 100 000 тон/рік при реалізації зернових на рік (в 2021 році 100 вагонів на місяць, зараз 20).	Поступово збільшувати розміри доходів від галузі рослинництва через використання більш сучасних методів вирощування продукції (насіння, добрива, технологій обприскування полів тощо). Також нарощувати доходи від тваринництва, зокрема ВРХ та молока (можливо додаткової продукції від переробки чи іншого виду тваринництва).
Підтримувати існуюче співвідношення власного і позикового капіталу для підтримання рентабельності власного капіталу до відповідного рівня.	Збільшення вирощування люцерни для власної кормової бази та для реалізації. Також збільшити отримання щепи для опалення власної печі в елеваторі (деревина подрібнена, відходи кукурудзи тощо).
Відновити та в подальшому вдосконалити логістичні зв'язки щодо реалізації власної продукції та придбання виробничих ресурсів і запасів.	Проводити постійний моніторинг внутрішнього та особливо зовнішнього середовища СФГ, проводити інформаційно-економічну діагностику своїх контрагентів. Оновити маркетингово-рекламну діяльність фермерського господарства.
Не накопичувати матеріальні запаси, які постійно не використовуються в виробничій діяльності. При необхідності їх вчасно реалізовувати або використовувати. Проводити оперативне планування за всіма видами діяльності для зменшення витрат, особливо стосується інших витрат (майже 10% всіх витрат) СФГ.	Підтримувати в належному стані нову т е х н і к у (к о м
Зменшувати значні розміри дебіторської та частково сплачувати за кредиторською заборгованістю. Особливо це стосується зменшення іншої суми дебіторської заборгованості, яка становить майже 20% від оборотних активів СФГ.	Використовувати в своїй діяльності нову систему управління формування, розподілу та використання прибутку СФГ, проводити контроль за прийнятими управлінським рішеннями і за потреби вчасно змінювати їх на найбільш ефективні

Джерело: власні пропозиції автора

Він має бути в тих необхідних розмірах, за рахунок яких зможуть бути забезпечені і приріст власного капіталу, і зміцнення МТБ та матеріальне заохочення працівників.

Тому визначимо наступне, що резервами збільшення розміру прибутку та власного капіталу СФГ «Урожай» є:

- ✓ поступове зростання обсягів виробництва та реалізації продукції як рослинництва так і тваринництва;
- ✓ зменшення виробничих витрат щодо реалізації продукції (усунення перевитрат сировини і матеріалів, понадпланові відходи тощо);
- ✓ безпосередній моніторинг та діагностика логістичних зв'язків для зниження невикористаних витрат та збитків;
- ✓ діагностика ліквідності (платоспроможності) своїх контрагентів;
- ✓ поступове оновлення матеріально-технічної бази: техніки, вагонів, складських приміщень тощо.

Нами визначено раніше, що СФГ «Урожай» фінансує власний прибуток на подальший економічний розвиток: вкладають в капітальні інвестиції, інноваційні технології вирощування, збору, сушіння та зберігання врожаю (на власному елеваторі), розвиток власної АЗС. Також з прибутку поповнюються оборотні кошти, а останнім часом також реінвестується до нерозподіленого прибутку.

3.2 Економічний ефект від запровадження системи управління власним капіталом через максимізацію та використання прибутку в СФГ «Урожай»

В п.3.1 було визначено те, що головно метою в управлінні прибутком СФГ «Урожай» має стати відновлення отримання прибутку відносно 2021 року з подальшою його максимізацією. Тобто фермерському господарству потрібно підвищити ефективність вирощування зернобобових, соняшника, ячменю та люцерни та збільшувати поступово виробничу діяльність в тваринництві.

Першим напрямком, який саме в умовах дефіциту енергетичних ресурсів та значного зростання їх вартості, вже є сформованим попитом на аграрному

ринку – це технології, пов’язані із енергонезалежністю. Аграрний бізнес вже почав пошуки рішень для того щоб працювати у повній енергетичній автономності. Технології енергонезалежності будуть досить активно зростати до 2030 року. Для агробізнесу значною загрозою щодо зменшення їх доходності при значних витратах є значне збільшення ціни на енергоносії та монопольна залежність від державного централізованого постачання електроенергії. Саме через існуючу цінову політику енергоресурсів, що закладається в собівартість продукції, ця стаття витрат буде значно збільшуватися в динаміці. В свою чергу це буде приводити до зменшення прибутковості від рослинництва. Щодо потреб в сушінні зерна, то ціна на це буде в подальшому просто космічна. Отже, необхідним для бізнесу буде встановлювати в себе автономні локальні системи енергонезалежності щоб використовувати альтернативні джерела енергії з потужними накопичувачами [32]

В СФГ «Урожай» вже повністю перейшли на альтернативне опалення печі в елеваторі для сушіння зерна зернових, зернобобових, соняшника та їх відходів; деревини на щепу, а також люцерну на корм тваринам. Саме ця нова технологія дозволила проводити альтернативне опалення не використавши жодного кубометра газу для опалення елеватору та сушки. Тепловіддача є дуже великою, а використання альтернативного палива - мінімальне, що в свою чергу зменшило витрати. Ефективність від цього і доходи зросли в рази відносно 2021-2022 року.

Щодо зростання ефективності від рослинництва, то тут можна запропонувати йому придбати спочатку хоча б один-два дрони-обприскувачі полів, який дійсно в рази зменшує певні витрати на це. Агродрони досить швидко почали змінювати сільське господарство, а саме надають нові можливості в точному землеробстві та моніторингу посівів галузі рослинництва. Дрони-обприскувачі є інноваційними безпілотними літальними апаратами, які допомагають значно облегшити ведення агробізнесу та знизити ризики при внесенні на поля з сільськогосподарськими

рослинами пестицидів та мінеральних добрив. Споряджені різними сенсорами та інструментами цифрової обробки даних вони постійно оновлюються, і тим самим забезпечують агровиробника максимально вчасними та інформативними даними (стан розвитку рослин як на полях так і по господарству в цілому) [30].

Саме такий вид та інші види робототехніки, особливо в аграрній сфері стане масовими технологіями і буде супроводжуватися сервісним обслуговуванням в найближчий перспективі. З 2021 року в аграрному секторі почали активно використовувати дрони-обприскувачі. В той час їх нараховували до 1,5 тис. одиниць, і це було найбільшим показником в Європі. Навіть в 2022 році, коли почалася війна, попит на їх послуги не просто був стабільним, а й зростав в динаміці. В результаті було оброблено близько 2 млн га землі і це вдвічі більше за 2021 рік.

Зазвичай обприскування пестицидами проводиться з повітря звичайними літаками або гелікоптерами. Останнім часом цей процес швидко змінюється і на заміну їм виходять так звані малі дистанційно пілотовані літальні апарати. Їх використовують для обприскування пестицидами у всьому світі, особливо це притаманно країнам Східної Азії (переважно Китай, Японія та Південна Корея). Щодо українського досвіду їх використання в сільському господарстві, то цьому не має аналогів в Європі. Європейські країни залишаються далеко позаду від нашого інноваційного ринку використання дронів в аграрній сфері та стало досяжним саме при державній підтримці. В Україні фактично за 5 років був сформований зовсім новий ринок, який в розрахунку щодо проведення 1 внесення добрив дронами становить: на площі 20 млн. га дозволяє отримати додаткових 1,3 млрд.дол. Тому використовуючи зазначені технології дозволить отримати додатковий врожай та значну економію витрат. Тому що 1 співробітник, а саме оператор дрону може створити додатково до 200 тис. дол додаткового економічного ефекту. В найближчі роки аграрії будуть відмовлятися утримувати на балансі великі парки техніки та витрачати кошти для їх підтримки та на амортизацію. Всі

необхідні технічні послуги зможуть надавати їм професійні технологічні команди. Агровиробники зможуть приділяти більше уваги ефективності кожного їх гектару та її підвищенню, а не зациклюватися на утриманні власної техніки. Якщо завчасно спланувати залучення зовнішніх виконавців сезонних технологічних операцій, то аграрії зможуть зайнятися більш стратегічними задачами і їх виконанням [15].

На українському ринку працює близько 100 сервісних компаній, які спеціалізуються на наданні послуг дронами-обприскувачами. Вони надають послуги з автоматизованої підтримки всіх операційних процесів та повний супровід своїх клієнтів: від отримання замовлення до підписання електронних договорів, оплати та оцінки результатів тощо. Саме першою в наданні таких послуг є українська онлайн-платформа FarmFleet - AgTech-стартап, яка була створена саме в умовах війни і який наразі не має світових аналогів [24].

Отже, для СФГ «Урожай» можна запропонувати:

- ✓ по-перше, можна бронювати сервісну команду з дронами-обприскувачами на платформі FarmFleet, де агровиробники можуть працювати з відповідними технологічними ресурсами. Потенціал цієї платформи є набагато ширшим за загальний ринок України, а їх продукт створили і для виходу з ним на міжнародний ринок.
- ✓ по-друге, можна інвестувати власні кошти в придбання дронів, як на первинному так і вторинному ринках. Оператора дрону також можна наймати або направити на навчання свого працівника за кошти господарства.

На ринку агродронів зараз найбільшими представниками є:

- ✓ 70% представники компанії DJI;
- ✓ 20% моделі від XAG;
- ✓ 10% решта виробників.

В таблиці 3.3 представлені розрахунки планової загальної площі внесення ЗЗР агродроном за 1 сезон.

Таблиця 3.3 – Планова загальна площа внесення ЗЗР Агродроном за 1 сезон

Технологічна операція	Культура			
	Пшениця озима	Ячмінь	Кукурудза	Соняшник
Внесення гербіцидів по вегетації	1	2	1	2
Внесення фунгіцидів	1	1	1	1
Внесення інсектицидів	1	1	1	1
Внесення трихограми	-	-	1	-
Внесення регуляторів росту (в разі потреби)	0,5	0,5	-	0,5
Десикація	-	-	-	0,5
Непередбачувані обставини (в разі потреби)	0,5	0,5	0,5	0,5
Загальна кількість обробітків	4,0	5,0	4,5	5,5
Площа культури у сівозміні, га	2800,0	200,0	5800,0	1100,0
Всього сумарна площа всіх культур, га	9900,0			
Площа внесення ЗЗР за сезон, га	11200,0	1000,0	26100,0	6050,0
Сумарна площа внесення за сезон, га	44350,0			

Джерело: власні розрахунки автора

Як бачимо, маючи земельний банк близько 10 000 га/сезон потрібно провести внесення ЗЗР за технологічними операціями на загальній площі 44350,0 га. На один агродрон це дуже велике навантаження і часто прийдеться купувати новий комплект. Реальною продуктивністю внесення 1 Агродроном ЗЗР становить від 100 до 120 га. Тому при використанні власного дрону, який буде обробляти ті ж самі поля, дає можливість:

- одноразово розробити точні та якісні контури полів фермерського господарства;
- використовувати їх впродовж всього виробничого сезону;
- точно орієнтуватися на місцевості та вивчити всі наявні перешкоди та можливі ризики.

Відповідно до цього Агродрон може досягати найбільшої своєї продуктивності в роботі 120 га/зміну.

Тому для того, щоб внести ЗЗР на загальній площі 44350,0 га один Агродрон має відпрацювати 370 змін. Враховуючи, що в СФГ 5-пільна сівозміна і різні внесення на різних культурах проводяться в різні періоди, то потрібно організувати роботу мінімум як 2-3 Агродронів. Вони за сезон достатньо ефективно відпрацюють необхідні операції, а в тих періодах, коли вони не працюють, можна надавати платні послуги іншим контрагентам.

В таблиці 3.4 представлені розрахунки придбання комплекту агродрону та його залишкова вартість після сезону використання на площу 10,0 тис.га.

Таблиця 3.4 – Розрахунок вартості комплекту Агродрону DJI AGRAS T30

Обладнання	Вартість, тис.грн	Ресурс, т. га	Залишкова вартість, грн (на 10 тис. га)	Залишкова вартість, грн (на 20 тис. га)
Агродрон	550,0	20,0	200,0	-
Комплект акумуляторів (3 шт)	200,0	10,0	-	-
Зарядна станція	60,0	20,0	20,0	-
Генератор	110,0	20,0	50,0	-
Змішувальний вузол	65,0	∞	50,0	40,0
Спеціалізований причеп	215,0	∞	180,0	160,0
Всього, тис.грн	1200,0	х	500,0	200,0
Вартість 2 дронів	2400,0	х	1000,0	400,0

Джерело: власні розрахунки автора

Відповідно до розрахунків таблиці загальна вартість 1 Агродрону становить 1200,0 тис.грн, якого вистачить для обробітку полів у 20,0 тис.га. Відповідно до розрахунків попередньої таблиці нам потрібно обробити ЗЗР на площі майже у 44,5 тис.га. Тому необхідно придбати хоча б 2 Агродрони на загальну суму 2400,0 тис.грн, ресурс яких становить по 20,0 тис.га/сезон кожного.

Після використання дронів за сезон можна зробити наступне:

- ✓ використати їх ще раз, докупивши додатково обладнання, тобто комплект акумуляторів за 600,0 тис.грн і далі працювати в наступному сезоні;
- ✓ продати Агродрони разом із всім обладнанням і купити нові

комплекти;

✓ докупити комплект нових акумуляторів та використати техніку ще мінімум 1 сезон (всього близько 40 000 га на 2 дрони).

Агровиробники втрачають від 1300 до 3120 грн з 1 га через так зване витоптування потенційного урожаю, коли обробка полів проводиться колісними обприскувачами. При повному циклі за весь виробничий сезон внесення ЗЗР Агродронами (хоча б мінімально на завершальному етапі розвитку рослин) буде ефективним: по-перше, нижчі витрати води (8...12 л/га замість 100...200 л/га колісними обприскувачами); по-друге, потенційним додатковим доходом для них буде дохід на тих ділянках, які залишилися так званими «не витоптаними» (як буває після проходу по полю колісними обприскувачами); по-третє, не буде втрат через те, що невчасно внесені ЗЗР, через фізичну неспроможність колісних обприскувачів потрапити на поле. Як правило, площа таких ділянок становить в середньому від 3-10%, що залежить від ширини захвату обприскувача, чи є він причіпної або самохідної форми, а також залежить і від конфігурацій полів. Навіть при мінімальних 5% щорічні втрати потенційного урожаю від витоптування будуть значно великими.

Вже при обробці 400 - 600 га площі полів Агродроном, то інвестиції в нього та комплект обладнання буде окупленими вже за 1 сезон. Експерти-науковці розраховали, що з 1000 га культур суцільного посіву потенційний дохід від внесення ЗЗР Агродронами, може становить від 800,0 тис.грн до 1,5 млн. грн за сезон. Навіть при тому, що вартість внесення ЗЗР агродроном буде становити більшу вартість ніж обробка колісною технікою, то в кінцевому результаті все одно агровиробник отримає прибуток [15].

Отже, врахувавши всі позитивні та негативні фактори щодо обробки полів ЗЗР, можна рекомендувати СФГ «Урожай» придбати для своєї виробничої діяльності 2 Агродрони, економічний ефект від використання яких буде вже через 1 виробничий сезон. Тим більш, що у нього є достатньо для цього грошових коштів на рахунку в банку. Також можна придбати 1 Агродрон та використовувати його тільки на тих полях, які мають нерівну

конфігурацію і культури на яких потребують частішої обробки ніж інші. Тоді інвестиції в нього окупляться через рік і буде отримано додатковий дохід, також і за рахунок платних послуг контрагентам.

Отже, представимо план формування прибутку СФГ «Урожай» на перспективу, з урахуванням нової системи управління прибутком через ефективність його формування та використання.

Таблиця 3.5 – Планові показники фінансових результатів СФГ «Урожай», тис.грн

Показники	2023р.	2025 р.	2026 р.	Відхилення (+,-) 2026/2023рр.
Чистий дохід (виручка) від реалізації		897452,0	1101251,0	487 958,0
Собівартість реалізованої продукції	352253,0	457630,0	589563,0	237 310,0
Валовий прибуток	261040,0	439 822,0	511 688,0	250 648,0
Витрати на збут	53093,0	46452,0	48123,0	-4 970,0
Адміністративні витрати	5877,0	6312,0	6478,0	601,0
Інші операційні доходи	23426,0	24746,0	30127,0	6 701,0
Інші операційні витрати	11910,0	9976,0	9078,0	-2 832,0
Фінансовий результат: прибуток від операційної діяльності	213586,0	377 082,0	478 136,0	264 550,0
Фінансові витрати	144,0	82,0	78,0	-66,0
Інші витрати	51925,0	40123,0	38569,0	-13 356,0
Чистий фінансовий результат: прибуток	161517,0	336 877,0	439 489,0	277 972,0

Джерело: ф.2 фінансової звітності СФГ «Урожай» за 2023 р.р. та власні розрахунки автора

За результатами даних таблиці ми отримали планові показники фінансових результатів фермерського господарства до 2026 року. Так як і планувалося вже у 2025 році СФГ «Урожай» зможе отримати як чистий дохід так і чистий прибуток практично на рівні довоєнного 2021 року, а вже у 2026 році зможе його збільшити на 19,0%.

Таким чином, ефективність діяльності будь-якого суб'єкту господарювання детерміновано тим, яким чином функціонує його капітал, а ефективно розроблена стратегія управління капіталом, зокрема й власним

капіталом, дозволить забезпечити йому фінансову стабільність, прибутковість та високі показники рентабельності. На скільки ефективною є система управління структурою капіталу, свідчить розроблена ієрархія та послідовність рівнів управління капіталом. Якщо розглядається стратегічний рівень управління капіталом, тоді необхідним є вибір інструментарію та встановлення цільових показників в розрізі обраної стратегії управління (враховується специфіка сільськогосподарського виробництва) [33].

На тактичному рівні управління капіталом, визначаються напрямки щодо стабілізації ресурсної бази аграрного підприємства, в т.ч через формування як маркетингової політики так і політики діяльності на фінансовому ринку.

Оперативні управлінські рішення мають на меті оптимізувати рівень фінансового ризику, який пов'язаний із залученням позикових джерел та збільшенням їх частки у структурі сукупного капіталу підприємств аграрної сфери. Отже, нами були проведені відповідні дослідження щодо формування капіталу СФГ «Урожай» Роменського району Сумської області та розроблені пропозиції щодо запровадження на ньому ефективного механізму реалізації управлінських рішень. Саме максимізація прибутку є тим основним завданням в процесі формування власного капіталу СФГ в сучасних умовах війни. Тому, саме розробка продуманої управлінської стратегії, спрямованої на збільшення обсягу прибутку та його ефективне використання, має проводитися в фермерському господарстві на систематичній та комплексній основі.

ВИСНОВКИ

Агровиробництво і зокрема фермерство є тими сферами діяльності, які швидко не переносяться в більш безпечне місце. Це саме через те, що цей вид діяльності безпосереднє пов'язаний із виробництвом такої продукції, яка в більшості вирощується на земельних ресурсах. З 2022 року фермерські господарства стикнулися з особливими викликами та проблемами, що вплинули як на загальну діяльність одних так і на виживання деяких інших.

Дослідження дозволяють зробити висновки про те, що особливо важливим для фермерів є формування свого власного капіталу для проведення виробничо-господарської діяльності. Чинним законодавством не передбачено обов'язковості щодо формування саме статутного капіталу фермерського господарства. У зазначеному законі використовується таке поняття як «складений капітал» фермерського господарства. Для того щоб сформувати основні та оборотні активи будь-якого суб'єкту господарювання потрібно мати власний капітал, зокрема зареєстрований капітал (статутний чи пайовий).

СФГ "Урожай" спеціалізується на вирощуванні продукції рослинництва, тобто вирощуванні зернових та кукурудзи зі збільшенням виробництва продукції тваринництва, а саме молока та ВРХ. Відновлення обсягів у 2023 році після спаду в 2022 році свідчить про стабілізацію виробничо-фінансової діяльності господарства після кризи. Основні виробничі фонди фермерського господарства зросли за період з 2021 по 2023 рік на 31%, що є позитивним показником. СФГ «Урожай» активно інвестує власні кошти в оновлення основних фондів, проте високий рівень зношеності вимагає додаткових заходів для підвищення ефективності використання активів та для підтримання конкурентоспроможності на ринку.

Найбільш стабільним та прибутковим роком для СФГ «Урожай» був довоєнний 2021 рік, в 2022 році всі показники значно знизилися, але ж не дивлячись на активні військові дії на Сумщині господарство все таки залишилося прибутковим. Саме 2023 рік став для нього виходом на довоєнні показники прибутковості, які значно покращилися через їх зростання. Отже, фермерське господарство стикається зі значним зниженням доходів та

прибутків, що є результатом як зовнішніх (війна та ринкові умови), так і внутрішніх факторів (неефективне управління витратами). За необхідне є пропозиції щодо зосередження уваги як на оптимізації витрат так і пошуку нових ринків збуту (регіональних та європейських).

Впродовж періоду дослідження у фермерського господарства в складі його власного капіталу був тільки статутний капітал та нерозподілений прибуток. Сума статутного капіталу залишалася незмінною – 1 000 тис. грн. та його питома вага в загальній структурі капіталу також незмінна – 0,1%. Позитивні зміни відбувалися у розмірах нерозподіленого прибутку, який у 2023 році зріс відносно 2021 року на 16%. Питома вага його також залишається такою самою 99,9%. Отже, основним джерелом зростання власного капіталу СФГ «Урожай» є збільшення нерозподіленого прибутку, що вказує на його достатню прибутковість та рентабельність.

В динаміці за період дослідження виявлено позитивні зміни в структурі капіталу фермерського господарства – зростання питомої ваги в загальній структурі власного капіталу з 96% до 99,5%. Тобто капітал господарства складається майже повністю із власних джерел та цільового фінансування, питома вага якого впродовж всього періоду дослідження становить 0,1%. А питома вага залученого капіталу відповідно має тенденцію до скорочення з 3,9% до 0,4% в загальній структурі. В цілому можна визначити ефективну структуру капіталу СФГ «Урожай».

Основним в управлінні щодо формування та використання капіталу має бути отримання суб'єктом господарювання конкурентних переваг над конкурентами для того щоб розширювати ринкову нішу (як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках продукції та послуг). Що стосується сільськогосподарських підприємств, особливо фермерських господарств, управління капіталом безпосередньо полягає в можливостях щодо: користування додатковими фінансовими інструментами, страхуванні всіх видів ризиків (фінансових, погодних, воєнних тощо). Тому сформувавши ефективну систему управління власним капіталом СФГ «Урожай»

Роменського району, вона дозволить вирішити конкретні завдання щодо подальшого розвитку.

В систему управління прибутковістю СФГ «Урожай» входять зазначені управлінські рішення, які починаються з підготовки необхідної інформації і проходять до самого прийняття необхідних управлінських рішень в цьому напрямку. Для того щоб власниками фермерського господарства були досягнуті поставлені цілі та завдання стратегії розвитку, був проведений SWOT-аналіз. За його допомогою були визначені напрямки подальшого управління його прибутком. Також запропоновані управлінські дії щодо відновлення та резервів збільшення прибутковості СФГ «Урожай» на перспективу 2025-2026 рр.: відновлення отримання прибутку відносно 2021 року з подальшою його максимізацією, підвищення ефективності вирощування зерно-бобових, соняшника, ячменю та люцерни за допомогою внесення ЗЗР дронами-оприскувачами, а також збільшувати поступово виробничу діяльність в тваринництві. В результаті планування отримали планові показники фінансових результатів фермерського господарства до 2026 року.

Таким чином, ефективність діяльності будь-якого суб'єкту господарювання детерміновано тим, яким чином функціонує його капітал, а ефективно розроблена стратегія управління капіталом, зокрема й власним капіталом, що дозволить забезпечити йому фінансову стабільність, прибутковість та високі показники рентабельності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Алескерова Ю.В., Червань О.Г. Управління капіталом підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 33. С. 265-271. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/33_2019_ukr/33_2019.pdf (дата звернення 12.09.2024)
- 2.Бойко Л.О. Виклики та проблеми фермерських господарств у період невизначеності. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. №11. 2024. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-04-02> (дата звернення: 12.08.2024)
- 3.Булкін С. С. Формування стійкості та ефективності сільськогосподарського підприємства. *Агросвіт*. 2019. №24. С. 112-117.
- 4.Бурлака Д. О. Формування механізму управління прибутком сільськогосподарських підприємств. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/10/14.pdf> (дата звернення 06.08.2024)
- 5.Гринчук Ю.С., Шемігон О.І., Терещенко О.А. Управління прибутковістю підприємства: теоретико-прикладні аспекти. *Ефективна економіка*. 2021. №9 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9300> (дата звернення: 12.11.2024)
6. Домбровська С. О., Лапіна І. С. Структура капіталу підприємства: сучасні проблеми та парадигма розвитку: монографія. Харків: Діса плюс, 2020. 256 с.
- 7.Журавльова Т. О. Формування фінансових ресурсів підприємства в умовах кризи. *Економіка та держава*. 2020. №3. С. 42- 45.
- 8.Іщейкін Т.Є., Олійник А.С., Козін О.О., Фурман А.С., Гринь А.І. Управління виробничо-комерційною діяльністю підприємства. *Економіка та держава*. №2. 2022. С. 141-146.
- 9.Коренюк П., Усикова О. Удосконалення методичних підходів до системи управління власним капіталом підприємств. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Р. III.

Економіка та управління підприємствами 2, 2020. С. 83-89. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-02-83-89> (дата звернення 18.06.2024)

10.Ларіонова К, Капінос Г. Механізм управління прибутком підприємства. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. №1. С. 12-128.

11.Лемішко О.О., Блажевич А.М. Вплив управлінських рішень на оптимізацію структури капіталу сільськогосподарських підприємств України. *Статистика України*. 2022. № 2. С.31-40.

12.Малишкін О. Статутний капітал фермерського господарства: оформлення та облік. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/9188-statutniy-kapital-fermerskogo-gospodarstva-oformlennya-ta-oblk>» (дата звернення 18.06.2024)

13.Мамонова Н., Бородіна О., Кунс Б. Українське сільське господарство у воєнний час. URL: <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime?translation=uk> (дата звернення 18.08.2024)

14.Нечитайло В.В. Діяльність фермерських господарств України в умовах війни. *Сталий розвиток економіки*. № 3 (50), 2024. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-54> (дата звернення 08.09.2024)

15.Обприскування дроном ефективніше на 85%. URL: <https://ifarming.ua/itehnologii/zahyst-roslyn/obpryskuvannya-dronom-efektyvnishe-na-85> (дата звернення 18.09.2024)

16.Онищенко В. Особливості трудових відносин у фермерському господарстві. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/16230-osoblivosti-trudovikh-vidnosin-u-fermerskomu-gospodarstvi>» (дата звернення 05.09.2024)

17.Олександренко І., Вальчишина В. Управління рентабельністю сільськогосподарських підприємств в Україні. *Економічний форум*. 2023. №1. С.138-145.

18.Онлайн-асистент фермера Куркуль. URL: <https://kurkul.com/blog/398-fermeri-chi-agroholdingi-optimalna-model-rozvitku-ukrayinskogo-biznesu> (дата звернення 03.09.2024)

19.Орликовський М. О., Гришковець В.В., Зелінський Р.С., Мордюк В.В. Управління прибутком підприємства як умова його ефективного функціонування. *Агросвіт*. 2020. № 1. С. 96-102.

20.Офіційна сторінка Міністерства аграрної політики. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення 01.06.2024)

21.Офіційна сторінка Райффайзен банк. URL: <https://raiffeisen.ua/biznesu/blog/opodatkovannya-dohodiv-u-fermerskih-gospodarstvah-486> (дата звернення 01.08.2024)

22.Офіційна сторінка Департаменту агропромислового розвитку Сумської ОДА. URL: <https://www.apk.sm.gov.ua/index.php/uk/> (дата звернення 01.09.2024)

23.Офіційна сторінка СФГ «Урожай». URL: <https://www.facebook.com/p/%D0%A1%D0%A4%D0%93-%D0%A3%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%B0%D0%B9-100064524746108/> (дата звернення 11.09.2024)

24.Офіційна сторінка Farmfleet. URL: <https://farmfleet.io/#About-FarmFleet> (дата звернення 21.10.2024)

25.Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни : аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан, Л. А. Жураковська] ; за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 49 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.04> (дата звернення 15.09.2023)

26.Про фермерське господарство. Закон України (зі змінами) № 973-IV від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення 25.08.2024)

27.Смирна О.В., Ізмайлова Н.В. Сучасний стан та проблеми формування капіталу українських підприємств в умовах кризових явищ. *Електронне*

наукове фахове видання «Ефективна економіка». №1. 2022. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9904> (дата звернення 10.05.2024)

28. Чигрин Д.В. Організаційно–економічні аспекти реєстрації суб'єкта господарювання та формування власного капіталу на прикладі СФГ «Урожай». *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів і аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента – (13-17 листопада 2023 р.)*. Суми. 2023. с.293.

29. Чигрин Д.В. Особливості формування та управління власним капіталом фермерського господарства в умовах високих ризиків війни. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції у 2-х частинах. Частина 1. Київ, Інтерсервіс, 2024. С. 344-346.

30. Черняк М. Як змінюється ринок агродронів? URL: <https://aggeek.net/ru-blog/yak-zminyuyetsya-rinok-agrodroniv> (дата звернення 24.10.2024)

31. Щербань О.Д., Невдачина О.І. Теоретичні аспекти визначення сутності та структури капіталу підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 3 (14). С. 284—289.

32. Яковенко В. Інновації в агро: у що аграрії інвестуватимуть найближчі 5 років. URL: <https://agroportal.ua/blogs/innovaciji-v-agro-u-shcho-agrariji-investuvatimut-nayblizhchi-5-rokiv> (дата звернення 08.11.2024)

33. Kuprina N., Markova T., Stupnytska M. Analysis of the own capital of Ukrainian enterprises and features of its management in the conditions of the new economy of the global market // *Food Industry Economics*. 2020. Vol.12, Issue 2. P. 30-37. doi: 10.15673/fie.v12i2.1737